

Západočeská univerzita v Plzni
Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni
Filozofická fakulta
Katedra historických věd
Studijní program Historické vědy
Studijní obor Obecné dějiny

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
Robert Knox a rasová teorie
Matěj Pořízek

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jsem pouze uvedené prameny a literaturu.

Rád bych poděkoval Prof. RNDr. Ivo Budilovi Ph.D. Csc. za cenné rady a vedení při tvorbě této práce.

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Mládí a školní léta.....	3
3. Pobyty v zahraničí.....	6
3.1 Kapská kolonie.....	7
3.2 Francie.....	12
4. Výuka a vytvoření muzea.....	19
5. Aféra s Burkem a Harem.....	23
6. Odchod z muzea a ze školy.....	29
7. Robert Knox a rasová teorie.....	32
7.1 Uvažování o lidských rasách před Robertem Knoxem.....	33
7.2 The Races of Man.....	34
7.3 Srovnání díla Roberta Knoxe a Arthura Gobineaua.....	40
7.4 Srovnání díla Roberta Knoxe a Benjamina Disraeliho.....	44
8. Poslední léta Knoxova života.....	47
9. Závěr.....	48
10. Summary.....	50
11. Seznam použité literatury.....	51

1. Úvod

Bakalářská práce se bude zabývat popisem života skotského anatoma Roberta Knoxe a jeho rasovým myšlením – svoji pozornost bych chtěl hlavně zaměřit na knihu *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*. Jak jsem již napsal, v první části práce se zaměřím na Knoxův život v kontextu 19. století. Jací lidé ho ovlivnili? Jaké události byly pro jeho život a kariéru nejdůležitější? Za použití primární a sekundární literatury bych chtěl zjistit, jak Knox vnímal rasy, jaké mezi nimi viděl rozdíly. Rovněž bych chtěl zjistit, jak se jeho myšlenky odlišovaly od jeho současníků. Hlavními dvěma autory, s jejichž prací a myšlenkami Knoxovo dílo porovnám, budou Arthur Gobineau a Benjamin Disraeli. Byly jejich názory a myšlenky na téma ras shodné s Knoxem, nebo se lišily? A pokud se lišily, jaké byly hlavní rozdíly?

Práce je tedy popisného charakteru a byla vypracována metodou kompilace zahraniční literatury.

Při svém zkoumání jsem nejvíce vycházel z následujících knih: *Knox: The Anatomist* od Isobel Rae, *The Anatomy of Robert Knox: Murder, Mad Science and Medical Regulation in Nineteenth-Century Edinburgh* od A. W. Batese. Stejně podnětnou a pro zpracování práce důležitou knihou byla *A Sketch of the Life and Writings of Robert Knox the Anatomist* od Henryho Lonsdala, která vyšla roku 1870. Autorem této knihy, která vyšla osm let po Knoxově, je Knoxův žák a pozdější kolega a přítel a jedná se o jeden z prvních pokusů zachytit Knoxův život a dílo. Z této knihy pak vycházejí pozdější publikace věnované Robertu Knoxovi, včetně těch dvou výše uvedených. Zajisté bych měl také zmínit knihu *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, ze které jsem čerpal zejména v závěru práce. Při své práci jsem rovněž využil několika článků, které byly publikovány v odborných časopisech. Pro mou práci byl důležitý například článek *My friend Dr Knox: A pupil writes about the anatomist*, který vyšel v časopise *Surgeon*. Při komparaci Knoxova díla s myšlenkami Arthura Gobineaua pro mě byla nejdůležitější Gobineauova kniha *O nerovnosti lidských plemen*.

Svou práci bych rád rozdělil do sedmi kapitol, které jsem dále řadil na podkapitoly. První kapitola se bude zabývat dětstvím Roberta Knoxe a jeho studiem na lékařské fakultě v Edinburgu. V další části práce se pozastavím nad prvními zkušenostmi s cizím prostředím, které získal záhy po ukončení studia, když sloužil jako asistent ve vojenské nemocnici a poté za jeho působení v jižní Africe. Rovněž věnuji pozornost jeho studijnímu pobytu

ve Francii. V kapitole třetí pak popíšu, jak se Knox po svém návratu z Paříže snažil vytvořit v Edinburghu anatomické muzeum po vzoru těch, které viděl ve Francii. Budu se snažit vystihnout to, jak dával dohromady první části kolekce, která se poté pod je správou stala účtyhodnou. Rovněž osvětlím i to, jak se Robert Knox dostal k vyučování studentů, jaký měl v tomto počínání úspěch a jak byl vnímán těmi, které učil. Další kapitola se bude věnovat aféře Burka a Hara, kteří vraždili nemajetné lidi a jejich těla pak prodávali nic netušícímu Knoxovi jako anatomické subjekty pro jeho pitvy. Této kapitole věnuji velký prostor také proto, že podle mého názoru představuje jakousi hranici v životě dr. Knoxe. Před tím, než vyplula na povrch, byl Knox člověkem, který kráčel od úspěchu k úspěchu, ovšem po tomto skandálu začala jeho úspěšně započatá vědecká kariéra pomalu upadat. Těmto letům jeho života věnuji samostatnou kapitolu, která bude následována částí, ve které pohovořím o Knoxově přednáškách o lidských rasách a o knize, která z nich vznikla. Dále se pokusím zasadit Knoxovo dílo do kontextu a porovnat jeho myšlenky se závěry Arthura Gobineaua a Benjamina Disraeliho. Závěru Knoxova života pak věnuji kapitolu poslední.

2. Mládí a školní léta

Robert Knox se narodil 4. září 1791 ve skotském Edinburghu.¹ Rok jeho narození bývá někdy datován do roku 1793. Lonsdale ve své knize píše: „*Datum narození Dr. Knoxe je převzato z rodinné bible a to samé datum bylo nalezeno v záznamech Royal College of Surgeons v Edinburghu. V některých dokumentech a biografických záznamech je datum narození připisováno na rok 1793.*“² Jméno Robert dostal podle svého otce, jeho matkou byla Mary Sherer nebo Schrerer. Byl pátým synem a osmým dítětem tohoto páru. Knox starší byl učitelem matematiky na George Heriot's School a byl také členem svobodných zednářů.³

Prvního vzdělání se Robertu Knoxovi dostalo od jeho otce, protože malý Robert onemocněl neštovicemi.⁴ Od roku 1806 pak navštěvoval Edinburgh High School. Již zde

¹RAE, Isobel, *Knox the Anatomist*, Edinburgh 1964, s. 2.

²„*Dr. Knox's birth is taken from the family Bible, and the same date has to be found in the records of the Royal College of Surgeons, Edinburgh. In some documents and brief biographical notice of the Doctor, the year 1793 has been assigned to his birth.*“ LONSDALE, Henry, *A Sketch of the Life and Writings of Robert Knox the Anatomist*, London 1870, s. 4.

³BATES, Alan W., *The Anatomy of Robert Knox: Murder, Mad Science and Medical Regulation in Nineteenth Century Edinburgh*, Eastbourne, s. 13–15.

⁴RAE, s. 3.

se projevilo Robertovo nadání: „*Zjevně bez větší snahy se dostal do čela každé třídy a školu ukončil jako držitel Zlaté medaile v roce 1810, nechávaje ostatní konkurenci daleko za sebou v souboji o „modrou stuhu“ za tento rok*“⁵ Knox měl také štěstí na učitele. Ředitelem školy byl schopný Dr. Alexander Adam, který vedl své studenty k pracovitosti, Robertovým učitelem se stal James Grey. Škola dala Robertu Knoxovi dobré základy a z dobré znalosti latiny pak čerpal i na universitě.⁶ Tu začal navštěvovat v listopadu 1810. Edinburská universita měla v té době největší lékařskou fakultu v Británii, kterou navštěvovali mladí lidé z celého světa: „*V Edinburghu se setkávali „nečini, o nic se nestarající“ Irové, „neúnavní“ Němci, bohatí západní Indiáni, „dobří Janované“, „povýšení“ Angličané, a „vznětliví Američané...*“⁷ Universita byla založena v roce 1726 a svou prestiž začala získávat ve druhé polovině 18. století. To souviselo především s příchodem vzdělaných a významných mužů. Vyučovali tam mimo jiné: „*James Crawford, Charles Preston, Andrew St Clair, John Rutherford (děd Sira Waltera Scotta z matčiny strany), Andrew Plummer a John Innes.*“⁸ Tito a další muži dokázali pozvednout úroveň školy a pomohli jí získat prestiž. Příliv studentů do „Athén severu“, jak se Edinburgu přezdívalo, rovněž způsobovalo i to, že studium na tamní universitě nebylo zdaleka tak nákladné jako v Oxfordu či Cambridgi. Studenti měli rovněž možnost praxe v tamní Královské ošetrovně. K jejímu založení došlo v roce 1729: „*Byla to lékařská fakulta (nedávno založená), která byla v roce 1729 zodpovědná za založení ošetrovny, vytvořené podle modelu, který byl použit na universitě v Leidenu, kde studovalo mnoho ze zakladatelů Edinburské university.*“⁹ V první polovině 18. století se ve Velké Británii stalo běžnou praxí zakládání podobných ústavů a to především díky penězům, které darovali majetnější lidé.¹⁰ Edinburská universita stála i u několika důležitých objevů v oblasti medicíny:

⁵ „*Apperently without effort, he rose to the head of every class, and came out as Gold Medalist in 1810 – leaving other competitors far behind him in the race for the "blue ribbon" of the year.*“ LONSDALE, s. 5.

⁶RAE, s. 4–5.

⁷ „*In Edinburhg, "idle, carefor-nothing" Irish mixed with "indefatigable" Germans, wealthy West Indians, "Good Genevese", "supercilious" Englishmen and „combustible Americans“...*“ BATES, s. 19.

⁸ „*James Crawford, Charles Preston, Andrew St Clair, John Rutherford (the maternal grandfather of Sir Walter Scott), Andrew Plummer and John Innes.*“ BLAIR, J., S., G., *Medicine in Edinburgh in the 19th century*, In: *Vox Sanguinis* 87, 2004, 2, s. 79.

⁹ „*It was the medical faculty (then recently created) that had been responsible in 1729 for the foundation of an infirmary modelled on the hospital and school in Leiden where many of the founders had trained. The clinical and surgical reputations of the school and hospital developed enormously as a result of enlightenment medical advancement*“ JACKSON, William, *The collector will call': controlling philanthropy through the annual reports of the Royal Infirmary of Edinburgh, 1837–1856*, In: *Accounting History Review* 22, 2012, 1, s. 56.

¹⁰ Tamtéž, s. 49–50.

„Vědci z Edinburghu například přispěli k zdokonalení krevních transfúzí. Dva hlavní objevy však byly anesestie a antiseptice.“¹¹ Tyto dva objevy učinili James Young Simpson a Joseph Lister. Dalším úspěchem Edinburghské university bylo založení katedry Vojenské chirurgie, která byla první v Británii. Prestiž university začala upadat po roce 1877, ovšem do té doby se jí podařilo vychovat mnoho významných absolventů: „*Nejen, že její vliv byl cítit po celé Evropě, ale rovněž i v Americe...*“¹²

Nyní bych se ještě rád zmínil o Johnu Barclayovi, učiteli a člověku, který měl na Knoxe nepochybně velký vliv. Barclay se narodil 10. prosince 1758. Jeho cesta k anatomii nebyla přímá, neboť nejprve studoval teologii. Větší zájem o obor, díky kterému se později proslavil, začínal projevoval v 80. letech 18. století. V té době se živil jako učitel dětí sira Charlese Campbella, se kterými pobýval v Edinburghu. Tam také začal navštěvovat v roce 1792 přednášky a doktorský titul získal čtyři roky později. Vyučovat anatomii jako externí učitel začal roku 1797.¹³ Jeho přednášky si získaly popularitu, ale byly i vysoce kvalitní: „*Díky očividné kvalitě jeho přednášek byly jeho kurzy anatomie a chirurgie formálně uznány Royal College of Edinburgh jako splňující požadavky pro složení zkoušek.*“¹⁴ Barclay vyučoval až do roku 1825. Jeho kurzy po něm převzal právě Robert Knox, který tehdy byl jeho společníkem. John Barclay byl jedním z předních učitelů komparativní anatomie v Edinburghu. Napsal mnoho prací. Zabýval se změnou a vylepšením anatomického názvosloví a to například v dílech *A New Anatomical Nomenclature* či *The Muscular Morions of the Human Body*.¹⁵ S Robertem Knoxem se poprvé setkal roku 1810. Knox tehdy neudělal zkoušku z anatomie. Jeho prvním učitelem tohoto oboru byl Alexandre Monro, který byl již třetím mužem ze své rodiny, který vyučoval anatomii. Po tomto neúspěchu se Robert Knox rozhodl změnit učitele a začal spolupracovat s Johnem Barceyem: „*Barclay byl naprostým opakem Monroa: „byl horlivý*

¹¹ „*Blood transfusion was one where Edinburgh men made early contributions. But the two major discoveries were antiseptis and anaesthetics.*“ BLAIR, s. 79.

¹² „*Not only had its influence been felt in Europe, but in America also...*“ Tamtéž.

¹³ KAUFMAN, M., H., *John Barclay (1758-1826) Extra-mural teacher of anatomy in Edinburgh: Honorary Fellow of the Royal College of Surgeons of Edinburgh*, In: *Surgeon* 4, 2006, 2, s. 94.

¹⁴ „*Because of the obvious quality of his lectures, in 1804 his teaching of anatomy and surgery was fomially recognised by the Royal College of Surgeons of Edinburgh as fulfilling their requirements for candidates who wished to take their various examinations.*“ KAUFMAN, s. 95.

¹⁵ Tamtéž.

a zapálený a chtěl své studenty naučit co nejvíce.“¹⁶ Barclayho studenti navštěvovali nejen přednášky, ale také hojně pitevnu, kde vše viděli v praxi. Tato změna se začala vyplácet a Knox zkoušku splnil. Barclay tedy dokázal vzbudit v mladém Knoxovi velký zájem o anatomii. Možná to tedy byla i jeho zásluha, že se Robert Knox tomuto oboru začal věnovat. Zdá se mi, že rovněž Knoxe ovlivnil v jeho pozdější profesi učitele, jelikož Knox ke svým studentům přistupoval stejně vstřícně, se stejným nadšením a také dbal na praktickou část výuky.

Knox svá studia úspěšně ukončil v roce 1814 prací „*De Viribus Stimulantium et Narcoticorum in corpore sano*“. Dalším jeho úspěchem byla práce „*On the relations subsisting between the time of day and various function of the human body, and on the manner in which the pulsation of the heart and arteries are affected by muscular exertion*“, která byla otištěna v *Edinburgh Medical Journal*.¹⁷ Tato práce se zakládala na pozorování sta lidí, kterým byl v různých částech dne měřen puls, a Knoxovy závěry se zásadně lišily od výsledků jeho vědeckých protějšků.¹⁸

3. Pobyty v zahraničí

První velkou lékařskou zkušenost po absolvování studia Knox získal záhy. 18. července 1815 se odehrála bitva u Waterloo, po níž zůstalo mnoho zraněných. Robert byl vyslán jako vojenský nemocniční asistent do Belgie, kde sloužil u lékaře sira Charlese Bella. Tamní situace byla velmi neutěšená. Zraněných bylo mnoho a místa kam je uložit málo. Často se tak jednalo o místnosti naprosto nevhodné a mnoho pacientů trpělo gangrénou. Operace se prováděly bez anestetik a úspěšnost byla také velice malá. V Belgii strávil Robert Knox tři týdny, po kterých byl poslán zpět do Anglie jako doprovod zraněných vojáků.¹⁹ Po návratu do Anglie pracoval v nemocnici pro invalidy v Hilsea. Ani zde však nebyly podmínky nejlepší: „*Bylo tam mnoho mrtvých, zvláště u těch, jejichž zdraví bylo podlomeno službou v Indii a na Ceylonu a Knox provedl čtyřicet až padesát pitev, aby objevil důkazy o hepatické úplavici...*“²⁰

¹⁶„*Barclay was the absolute antithesis of Monro: "as a lecture he was all fire and zeal, and intent that his student should learn.*“¹⁶ RAE, s. 6–7.

¹⁷MACLAREN, I., *Robert Knox MD, FRCSEd, FRSEd 1791-1862: The first Conservator of the College Museum*, In: *Journal of the Royal College of Surgeons of Edinburgh* 45, 2000, 6, s. 392–393.

¹⁸LONSDALE, s. 8.

¹⁹RAE, 10–12.

²⁰„*There were many deads, especially among those whose health had been broken by service in India and Ceylon, and Knox performed between forty and sixty "dissections" to look for evidence of "hepatic*

3.1. Kapská kolonie

Knoxovo působení v nemocnici skončilo v dubnu 1817, kdy byl poslán do jižní Afriky. Pracovat nepřestal ani na lodi a při plavbě prováděl měření teploty vzduchu a moře: „*Používal rtuťový teploměr (s Fahrenheitovou stupnicí) a jeho měření byla prováděna v šest hodin ráno, v noci a v šest hodin odpoledne. Jeho tabulky ukazují pozoruhodnou rovnost teploty oceánu a atmosféry. Teplota moře a vzduchu se jen zřídka kdy lišila více než o čtyři stupně a často pouze o jeden stupeň Fahrenheita.*“²¹ Zabýval se i zkoumáním mořských živočichů: „*...navrhl teorii, že některé ryby jsou obdařeny šestým smyslem (mezi čitem a sluchem), a že „vlnění vody způsobené větší lodí může ovlivnit tyto orgány a upozornit žraloka na přítomnost pohybujícího se tělesa“.*“²² Svá pozorování shrnul do prací *North Atlantic Ocean and the Superincumbent Atmosphere* a *On the Action of the Heart in Fishes*.

Po svém příjezdu do jižní Afriky Knox nebyl jen lékařem, ale také pokračoval ve výzkumech, které započal při plavbě. Dále se zabýval meteorologií. Po celý rok prováděl měření v oblasti Graaf Reinet. Jeho zájem vzbudila i tamní fauna: „*Zaznamenal zvyky divokých zvířat, poté je zastřelil či odchytil. Zaměstnal lidi, aby stáhli tato zvířata a pomohli mu s preparací jejich skeletů.*“²³ Svůj čas netrávil však jen výzkumem. Často vyjížděl na svém koni, a jelikož byl stále v armádě, naučil se střílet i bojovat mečem. V době, kdy Robert Knox dorazil do jižní Afriky, byla Kapská kolonie součástí Britského impéria jen krátkou dobu. Od svého objevení Portugalci sloužila nejjižnější část Afriky jako zásobovací místo při cestách do Indie. Větší důležitost jí dali až Nizozemci, kteří jí ovládali od poloviny 17. století a pod jejichž správou byla do začátku století devatenáctého, kdy přešla pod britskou nadvládu.²⁴ Jižní část afrického kontinentu byla Brity poprvé ovládnuta v roce 1795. Hlavním motivem tohoto vpádu bylo obsazení Holandska francouzskými vojsky. Přestože nebylo Kapsko důležité z ekonomického hlediska, stále plnilo důležitou úlohu při plavbách dále na východ²⁵: „*V té době byla Jižní*

dysentery...“ BATES, s. 32.

²¹ „*He used a mercurial thermometer (Fahrenheit's scale), and his observations we made at 6 A.M., at noon, and at 6 P.M. His tables show the remarkable equality of temperature enjoyed as well by the great ocean as by the superincumbent atmosphere. The air and the sea seldom differed more than three or four degrees, and often only one degree of Fahrenheit.*“ LONSDALE, s. 10.

²² „*(he) propounded a theory that some fish possess a six sense (between touch and hearing) so that "the undulation of the water by a tolerably sized ship might affect these organs at a distance, and thus apprize the shark of the presence of a moving body"*“ RAE, s. 12–13.

²³ „*He marked the habits of wild animals, then shot or entrapped them; he employed men to skin the beast, and to aid him the preparation of artificial or natural skeletons.*“ LONSDALE, s. 12.

²⁴ SVOBODA, Jiří, SVOBODA, Miloslav, *Pět století bojů o Jižní Afriku*, Praha 1962, s. 9.

²⁵ HULEC, Otakar, *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 1997, s. 81.

*Afrika pro Brity, stejně jako předtím pro Holanďany, stále důležitá jen z jednoho důvodu. Kapský poloostrov byl odrazovým můstkem do Asie, kde Britská Východo-indická společnost vedla vysoce výdělečný obchod a to především v Indii.*²⁶ Obsazení však neproběhlo bez problémů, jelikož Búrští osadníci nebyli Britské nadvládě nakloněni. Vše vyvrcholilo v roce 1799, kdy vypuklo búrské povstání. To bylo však záhy potlačeno.²⁷ Britská nadvláda nakrátko skončila v roce 1803, kdy byla podepsána Amienská mírová smlouva a ustavena Batávská republika.²⁸ Návrat Kapské kolonie pod holandskou správu trval jen krátce, protože již v lednu 1806 byla znovu obsazena Britskými vojsky²⁹: „*Když v roce 1805 vypukly v Evropě nové boje v souvislosti s Napoleonovými výboji a Amienská mírová smlouva přestala platit, Angličané se rozhodli zabezpečit si námořní plavbu kolem jižní Afriky a znovu se tam vylodila jejich početná vojska...*“³⁰ Tento zábor byl již konečný, neboť anglická nadvláda nad tímto územím byla potvrzena v roce 1814.³¹ Smlouva o konečném připojení Kapské kolonie byla podepsána 13. srpna 1814 v Londýně. Nerodila se však snadno, protože část Holanďanů se nechtěla svých někdejších území vzdát. Nakonec však bylo dosaženo dohody a Holandsko se vzdalo Kapské kolonie (a tří dalších v Jižní Americe) výměnou za peněžité odstupné. Rovněž garantovala všem holandským osadníkům kolonie možnost obchodu se svou mateřskou zemí a také umožňovala holandským plavidlům bezplatně zakotvit v tamějších přístavech za účelem oprav a doplnění zásob. Guvernérem nově nabyté kolonie se stal lord Charles Smerset.³²

Jak jsem se již zmínil, byla Kapská kolonie ceněna hlavně pro svou strategickou polohu, nikoli pro ekonomickou sílu. Hlavním vývozním artiklem bylo víno a vlna, což se změnilo až v šedesátých letech 19. století, kdy zde byla objevena nerostná naleziště. Tato ekonomická nedůležitost způsobila i to, že na rozvoj kolonie nebylo vydáváno mnoho peněz.³³ To znamenalo i omezení vojenské síly v regionu, přestože tam byla poměrně častá povstání a nepokoje jak ze strany některých Holanďanů, tak i ze strany místního

²⁶ „*In the British perspective of that era, South Africa was still significant for the single reason, that had previously concerned the Dutch. The Cape peninsula was a stepping-stone to Asia, where the English East India Company was conducting a highly profitable trade, primarily in India.*“ THOMPSON, Leonard, *A History of South Africa*, New York 1995, s. 52–53.

²⁷ HULEC, s. 81.

²⁸ THOMPSON, s. 52.

²⁹ Tamtéž, s. 52.

³⁰ HULEC, s. 83.

³¹ THOMPSON, s. 52.

³² THEAL George McCall, *History of South Africa from 1795 to 1872 vol. 1*, London 1915, s. 277–279.

³³ THOMPSON, s. 53–55.

obyvatelstva.³⁴ Mezi lety 1779 a 1820 se odehrálo celkem pět válek mezi kolonizátory a Xhosey. Vojenská síla kolonie byla oslabena i tím, že část dosavadních sil byla přesunuta do Indie či Evropy a jako náhrada byli vysláni vojáci, z nich velkou část tvořili zločinci či dezertéři.³⁵ S minimálními investicemi do této části britského impéria souvisela i malá imigrace britských občanů: „...pouze malá část emigrantů, kteří před rokem 1870 opustili Britské ostrovy, se usadila v jižní Africe...“³⁶ Theal ve své knize uvádí počty obyvatel v roce 1819: „Podle sčítání lidu z roku 1819 se obyvatelstvo kolonie skládalo ze 42 217 bělochů, 31 690 otroků, 24 430 hotentotů, 1 883 svobodných černochů...“³⁷ Největší akcí, která měla zvětšit podíl Britů oproti domorodcům a Búrům, se odehrála v roce 1820, kdy vláda uvolnila 50, 000 liber na dopravu lidí do kolonie.³⁸

Britové se snažili kolonii stabilizovat a rozvíjet i bohatou misijní činností a navazovat na své holandské předchůdce: „Angličané nebránili Holandské reformní církvi v její dosavadní činnosti, naopak, snažili se jí pomoci v zabezpečení dostatečného počtu jejích pastorů. Proto povolali skotské duchovní, kteří ovšem před započatím své činnosti v Jižní Africe museli strávit delší čas v Holandsku a seznámit se nejen s tamní církevní praxí, ale museli se také naučit holandsky.“³⁹ Mimo této činnosti zaváděla britská správa i nové zákony. Roku 1807 byl zakázán obchod s otroky, o dva roky později pak vešel v platnost zákon, podle kterého musel každý černoch a míšenec nosit osobní průkaz a roku 1811 byly zavedeny soudy, které cestovaly po kolonii a řešily rozepře. V témže roce pak došlo i k vyhnání Xhosů za Rybí řeku, která se měla stát hranicí kolonie.⁴⁰

Toto opatření spolu s vybudováním vojenských stanovišť podél hranice mělo zabránit výpadům Xhosů do Kapské kolonie. Jak se však později ukázalo, velký výsledek to nepřineslo. Domorodí obyvatelé přecházeli hranici a kradli dobytek z farem kolonizátorů. Zlom nastal v roce 1813, kdy bylo domorodými nájezdníky ukradeno na tisíc kusů dobytka a dokonce zabito několik sluhů. Guvernér Somerset rozhodl o vyslání vojáků, kteří měli

³⁴ BATES, s. 33.

³⁵ THEAL, s. 350.

³⁶ „...only a tiny propotion of the emigrants who left the British Isles before 1870 settlet in Southern Africa...“ THOMPSON, s. 53.

³⁷ „According to the census of 1819, the population of the colony consisted of forty-two thousand two hundred and seventeen white people of all ages, thirty-one thousand six hundred and ninety-six slaves, twenty-four thousand four hundred and thirty-three Hottentots, one thousand eight hundred and eighty-three free blacks...“ THAEL, s. 319.

³⁸ THOMPSON, s. 53–55.

³⁹ HULEC, s. 84.

⁴⁰ Tamtéž, s. 85.

přivést ukradený dobytek zpět. Neměli se však pouštět do zbytečných bojů a přivést pouze ten dobytek, který bude mít značku bílých farmářů.⁴¹ Ani po této ukázce síly však nebyli Xhosové zastrašeni: „*Viděli, že byl odveden pouze označovaný dobytek a že se mohou vyhnout trestu, pokud ukradená zvířata rychle zabijí, nebo pokud je odvedou do vzdálenějších částí svého území a tam ho vymění za jiný.*“⁴² V roce 1817 pak došlo k vyjednávání mezi jedním z xhoských náčelníků Gaikou a Lordem Somersetem. Výsledkem tohoto setkání byla dohoda, že pokud náčelník odhalí zloděje dobytka, nechá ho popravit. Smlouva rovněž dávala právo okradenému kolonizátorovi vstoupit na území Xhosů, vystopovat zloděje a svůj majetek si vzít zpět. Na oplátku mohli Gaikovi lidé dvakrát ročně cestovat do kolonie a obchodovat tam.⁴³ Avšak ani tato dohoda nedokázala situaci vyřešit. Dva z významných Xhoských náčelníků Ndlambe a Makana byli proti smlouvě s kolonizátory a rozhodli se spojit proti Gaikovi. Ten ztratil i důvěru části svých lidí, kteří od něj odešli.⁴⁴ Ndlambe a Makana se tedy rozhodli svého protivníka zbavit a skutečně ho v bitvě u Amalinde roku 1818 porazili. Gaikovi se však podařilo uniknout a dostat se k Britům, kteří mu slíbili pomoc.⁴⁵ Vyslali vojenský oddíl, který se spojil s Gaikovými válečníky a překročil Rybí řeku. Xhosové se však vyhnuli přímému střetu a jejich vojenské ztráty byly jen malé. Britové vypálili jen několik jejich kraalů, vzali jejich dobytek a vrátili se zpátky přes hranici. Avšak ani jako několik let před tím se Xhosové nehodlali s porážkou smířit. Ndlambe a Makana shromáždili asi osmnáct tisíc mužů a vydali se do pohraničních oblastí Kapské kolonie. To Britové neočekávali a tak se stalo, že několik farem či misijních stanic bylo vypáleno a několik z jejich obyvatel bylo zabito. K rozhodujícímu střetnutí celého konfliktu došlo u Grahemstownu 22. dubna 1819. Xhosové pod vedením Makany zaútočili brzy po východu slunce. Přesto, že měli početní převahu, nemohli vzdorovat palným zbraním Britů a i díky tomu, že během bitvy dorazila další koloniální vojska, bitvu prohráli⁴⁶: „*Ztráty Xhosů při útoku na Grahemstown nejsou přesně uvedeny.*

⁴¹ THEAL, s. 321–322.

⁴² „*Seeing that only brand-marked cattle were taken, they concluded that to escape punishment it was only necessary to use greater care to slaughter stolen oxen at once or to drive them to a distance and exchange them for others.*“ Tamtéž, s. 322.

⁴³ Tamtéž, s. 323.

⁴⁴ THOMPSON, s. 73.

⁴⁵ HULEC, s. 87.

⁴⁶ THAEL, s. 335–337.

Byly odhadovány na sedm set až třináct set mužů. [...] Ztráty na britské straně činily tři zabití muže a pět zajatých.“⁴⁷

Po tomto úspěchu Britové zorganizovali výpravu, která měla nájezdníky pronásledovat. Účastnil se jí i Robert Knox, který sloužil u Holandské jednotky vedené Andriesem Stockenstromem a jak se zdá, Knox byl úspěšný i v této části svého jihoafrického působení.⁴⁸ Stockenstorm sám ocenil Knoxův přínos pro výpravu: „*Shledal Knoxe mužem „velkých schopností, nikoli pouze medicínských, ale také mužem obecných znalostí, který poskytl velkou službu zvláště při vysledování původu psinky pitvou mnoha těl, která denně přibývala a jeho osvícený pohled na politiku a etnologii byl velice zajímavý.*“⁴⁹ Možnost provádět pitvy na obětech konfliktu ještě více podpořila Knoxův zájem o tamní obyvatelstvo: „*Zajímaly ho především anatomické charakteristiky Afričanů a již v té době přišel s etnologickými teoriemi, které s entusiasmem hlásal po zbytek života.*“⁵⁰ O tomto jeho vědeckém zájmu svědčí i snaha tamní obyvatelstvo popsat: „*Popsal „Hotentóty“ a „Křováky“ jako „žluté rasy“ (dnes se zařazují k jedné rase Khoisanům) odlišné od „bojechtivých, odvážných a aktivních“ Xhosů a Zulů.*“⁵¹

Tato výprava skončila úspěchem a koloniálním vojáků se podařilo vyhnat nepřátelské kmeny z území u hranice. Britům se rovněž podařilo zajmout Makanu: „*...byl uvězněn na Robben Islandu, odkud se po čase snažil uprchnout, ale na rozbouřeném moři se po převržení lodky utopil.*“⁵² Aby se situace, kdy hrozil vpád xhoských kmenů na území kolonie, neopakovala, dohodl se guvernér s náčelníkem Gaikou na vytvoření zóny mezi

⁴⁷ „*The loss of the Xosas in the attack on Grahamstown cannot be stated. It has been variously estimated from seven hundred to thirteen hundred men. The casualties on the English side were three men killed and five wounded.*“ Tamtéž, s. 338.

⁴⁸RAE, s. 14.

⁴⁹ „*He had found Knox, ..., to be a man of "great abilities, not only in his medical capacity, but as a man of general knowledge and science, [who] rendered great service, especially in tracking the nature of the distemper, by the dissection of many subject which unfortunately daily presented themselves, and his enlightened political and ethnological views were deeply interesting to me during the many months he remained under my command".*“ BATES, s. 38.

⁵⁰ „*He became particularly interested in the anatomical characteristics of the different African peoples and from the early beginning there developed the ethnological theories which he propounded with increasing enthusiasm for the rest of his life.*“ MACLAREN, s.393.

⁵¹ „*He describe the "Hottentot" (Khoi) and "Bushmen" (San) as "yellow races" (they are now referer to as single race, the Khoisan) quite different from the "warlike, bold and active" "Caffers" (Xhosa) and "Amakosos" (Zulu).*“ BATES, s. 36.

⁵² HULEC, s. 87.

těmito územími⁵³: „*Vláda poté obsadila území mezi Rybí řekou a Keiskammou, aby vytvořila neutrální pás, který by odděloval bělochy od Afričanů.*“⁵⁴

Své působení v jižní Africe Knox ukončil v roce 1820, když 22. října odplul z Kapského města. Do Anglie doplul na vánoce roku 1820 a svůj čas začal věnovat psaní. Zaznamenal výsledky svých výzkumů z Kapské kolonie. Některé byly publikovány v Edinburgh Medical and Surgical Journal, jiné přednesl na půdě Wernerian Natural History Society, jejíž se stal členem. V těchto statích popsal své zkušenosti s chirurgií, také napsal článek o tasemnicích, které trápily britské vojáky v jižní Africe, ale věnoval se i kapskému obyvatelstvu a to například v článku Kaffir Albino.⁵⁵ Knoxův příspěvek vědě nebyl však jen literární. Z Afriky s sebou přivezl kostry, preparovaná zvířata, zbraně, oblečení a lebky tamních obyvatel.

V Anglii však Knox příliš dlouho nepobyl. Jelikož byl stále členem armády, nemohl si dovolit odcestovat svévolně. Povolení k odjezdu z Velké Británie získal Knox 26. září 1821. Stále dostával polovinu svého vojenského platu, ale mohl se na rok vydat na studijní cestu do Francie.

3.2. Francie

Roku 1821 vládl Francii Ludvík XVIII. Tento panovník, který se na trůn dostal roku 1814, aby ho následujícího roku ztratil a opětovně získal, byl další z řady monarchů z rodu Bourbonů, jejichž panování přerušila Francouzská revoluce a napoleonské války. Ludvík XVIII. se však vracel do jiné země, než před lety opustil. Společnost byla změněna revolucí a císařstvím. Nový král si tedy musel počínat opatrně ve svém rozhodování a najít určitou hranici mezi svou mocí a nároky porevolučních občanů: „*Jakkoli byl Ludvík XVIII. a jeho vláda ochotni přijmout mnohé politické důsledky revoluce, v roce 1814 se monarchie začala pokoušet navrátit předrevoluční model politické legitimacy.*“⁵⁶ Tato situace, kdy se král snažil navázat na vládu svých předků, ale rovněž uspokojit obyvatelstvo, se ukazuje i v Chartě sepsané roku 1814. Na jedné straně v ní byly obsaženy svobody a práva:

⁵³ THAEL, s. 343.

⁵⁴ THOMPSON, s. 74.

⁵⁵ RAE, s. 21.

⁵⁶ „*However willing Louis XVIII and his government were to accept many of the political consequences of the revolution, in 1814 the monarchy also started an attempt to return to a prerevolutionary model of political legitimacy.*“ SCHOLTZ, Natalie, *Past and Pathos: Symbolic Practices of Reconciliation during the French Restoration*, In: *History & Memory* 22, 2010, 1, s. 49.

„...občanská rovnost, možnost pracovního uplatnění pro talentované, osobní svoboda, svoboda vyznání (i když katolicismus se opět stal státním náboženstvím) a svoboda tisku (byť, jak se opatrně uvádí v textu, v rámci zákonů, zabraňujících jejímu případnému zneužití).“⁵⁷ V Chartě se však také psalo o tom, že monarchie nikdy nezanikla a že král „byl po dlouhé „nepřítomnosti „ „povolán“ na trůn, nikoli z vůle lidu, ale „božskou Prozřetelností“...“⁵⁸

Snahy Ludvíka XVIII. o upevnění postavení však byly přerušeny 1. března 1815, kdy se Napoleon, který utekl z Elby, vylodil ve Francii. Napoleonovi se podařilo přesvědčit mnoho ze svých bývalých vojáků, aby se k němu přidali a bez boje se mu vydala i mnohá města například Lyon či Bordeaux. Tyto události donutily Ludvíka XVIII. po osmi měsících opustit své království a uchýlit se do exilu v Gentu. Toto královo nucené vycestování však netrvalo zdaleka tak dlouho jako to po roce 1789. Stodenní císařství skončilo Napoleonovou porážkou u Waterloo.⁵⁹ Přesto, že se Ludvík XVIII. mohl za relativně krátkou dobu vrátit do Francie, nebyla pro něj situace jednoduchá: „Francie zakusila drtivější porážku, mírové podmínky byly tvrdší, část území se nacházela pod nepřátelskou okupací. Navíc krach první restaurace pobouřil royalisty a epizodní stodenní císařství obnažilo protiklady ve veřejném mínění, v němž ještě doutnaly vzpomínky na revoluční období.“⁶⁰ Tyto veřejné nálady si uvědomoval i navrátilivší se král a jednal tedy rozhodněji než v roce 1814. Ministr policie vydal příkaz na zabavení a zničení všech symbolů, které připomínaly revoluci či Napoleona. Oproti první restauraci, za níž se nová vláda a král snažili jednat smírně, došlo v roce 1815 k opatřením, která měla vymazat všechny vzpomínky na revoluci a vládu Napoleona.⁶¹ Taktéž bylo vyhlášeno, že poprava Ludvíka XVI. byla zločinem, a že si smrt tohoto krále budou lidé připomínat 21. ledna, tedy v den výročí jeho popravy.⁶² Ač byl však postup krále po druhém návratu z vyhnanství razantnější, rozhodně nedošlo k tomu, že by se Francie vrátila před rok 1789. Naopak docházelo k vydávání dalších zákonů, které zvyšovaly svobodu. Roku 1817 bylo zavedeno volební právo. Bylo však svázáno s určitými finančními odvody na daních, konkrétně tedy tři sta franků.⁶³

⁵⁷ FURET, François, *Francouzská revoluce díl 2.*, Praha 2007, s. 22.

⁵⁸ Tamtéž, s. 21.

⁵⁹ Tamtéž, s. 28–33.

⁶⁰ TUDESQ, André-Jean, *Francie romantická a buržoazní*, In: *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003, s. 454.

⁶¹ SCHOLTZ, s. 56.

⁶² TUDESQ, s. 455.

⁶³ JOHNSON, Paul, *Zrození moderní doby: Devatenácté století*, Praha 1998 s. 116.

Ač se však Ludvík XVIII. a vláda snažili situaci uklidnit a nechat Francii zapomenout na roky revoluce a Napoleonovy vlády, docházelo na začátku dvacátých let 19. století k nepokojům a pokusům o revoluci. Na počátku bouřlivých let 1820–1822 stála vražda vévody z Berry, když vycházel z Opery.⁶⁴ Tato vražda byla jednak reakcí na rozjitřené nálady, které provázely snahy Elie Decazese o změnu volebního zákona a za druhé byl vévoda z Berry jedinou šancí Bourbonů na to, aby se dočkali potomka⁶⁵ (v tomto však vrah neuspěl, neboť v době vraždy byla jeho manželka v jiném stavu)⁶⁶. V následujících letech došlo k několika pokusům o revoluci, ovšem všechny z nich byly poměrně rychle potlačeny. Neuspělo ani hnutí Karbonářů, které se rozšířilo i do Francie. Ti se roku 1822 rovněž pokusili o převrat, avšak stejně jako všechny akce podobného typu v letech minulých, skončila i tato nezdarem.⁶⁷

Jak však vypadala Paříž, když do ní roku 1821 Robert Knox dorazil? Konec 18. a začátek 19. století pro ni znamenal léta rozkvětu. Stavěly se významné budovy v klasicistním slohu jako například Vítězný oblouk či chrám La Madeleine.⁶⁸ Hlavní město Francie si ale z velké části zachovalo jisté kouzlo časů minulých: „*Město si však stále zachovávalo ráz vytvořený za starého režimu. Zvláště nápadné to bylo ve čtvrtích ležících v centru a na východě, do nichž směřoval proud přistěhovalců ze sousedních departementů, nejčastěji ze severu, z východu anebo z Auvergne.*“⁶⁹ Středověkou atmosféru mu dodávaly i hradby, či absence chodníků a kanalizace. Paříž se však mohutně rozrůstala. V roce 1817 měla již 714 000 obyvatel, což bylo o téměř 100 000 více než v roce 1811.⁷⁰ Pro srovnání v Lyonu nebo Marseille žilo kolem sta tisíc obyvatel.⁷¹ Paříž se stala kosmopolitním městem a přitahovala lidi z celého světa. Oblíbenou se stala i u Britů: „*...začátkem dvacátých let minulého [devatenáctého] století jich tam jezdilo kolem třiceti tisíc ročně.*“⁷² Paříž byla rovněž městem vědy a pokroku: „*I když péče o velké vědecké ústavy, započatá za revoluce, nebyla po roce 1815 již tak intenzivní, sloužily potřebám vědecké produkce velké instituce jako Akademie věd (Académie des sciences), Collège de France či Muzeum přírodních věd*

⁶⁴ FURET, s. 53.

⁶⁵ TUDESQ, s. 459.

⁶⁶ FURET, s. 53.

⁶⁷ TUDESQ, s. 460.

⁶⁸ JOHNSON, s. 125.

⁶⁹ TUDESQ, s. 458.

⁷⁰ JOHNSON, s. 125.

⁷¹ TUDESQ, s. 458.

⁷² JOHNSON, s. 125.

(*Muséum d'histoire naturelle*).⁷³ Francouzská akademie věd byla prestižní organizací, která sdružovala ty nejváženější vědce a ve své prestižnosti předčila své alternativy v mnohých okolních zemích. Byla rozdělena do několika specializovaných oborů, mezi kterými nechyběla medicína či anatomie⁷⁴: „*Pařížská Akademie věd měla sekci věnovanou anatomii již od roku 1699.*“⁷⁵ Výuka medicíny a anatomie zaznamenala ve Francii velký rozvoj po Francouzské revoluci. Začalo se dbát na to, aby měli studenti více praxe. Jak při péči o živé pacienty a i poté v oblasti pitev.⁷⁶

Tato část Knoxova života, kterou strávil ve Francii, byla bezesporu důležitá pro jeho další kariéru. Nebylo to jen setkání s velkými vědci té doby, na Knoxe zapůsobilo i prostředí tehdejší Francie. Co se týče například pitev, studenti anatomie zde měli lepší zázemí než v Británii: „*V Anglii mohl kdokoli otevřít školu anatomie a být zodpovědný za obstarávání vlastních „objektů“ pro pitvy, ale jelikož jediná těla, která mohla být použita, byla těla usvědčených vrahů, jejich počet byl omezen a v té době bylo jen v Edinburghu a Londýně na dva tisíce studentů medicíny, muselo se přecházet k strašlivé praxi vykrádání hrobů.*“⁷⁷ Ve Francii byla situace diametrálně odlišná. Pitvy mohly být prováděny pouze ve veřejných školách. Těla pro tyto školy byla obstarávána z nemocnic a chudobinců. Po smrti byla vykonána mše a tělo bylo následně uloženo do márnice, kde zůstalo po dvacet čtyři hodin. Pokud se pozůstalí o tělo po tento čas nepřihlásili, bylo převezeno do školy anatomie a po pitvě pohřbeno. Tato praxe zajišťovala dostatek subjektů pro pitvy začínajících anatomů.⁷⁸

Jak jsem se již zmínil výše, Knox rovněž potkal v Paříži několik inspirativních učitelů. Nejvýznamnější byli Geoffroy Saint-Hilaire a Georges Cuvier. Myšlenky těchto dvou vědců Roberta Knoxe velice ovlivnily: „*Je nemožné přecenit vliv, který na něj Cuvier*

⁷³ TUDESQ, s. 457.

⁷⁴ CROSLAND, Maurice, *The French Academy of Sciences As a Patron of the Medical Sciences in the Early Nineteenth Century*, In: *Annals of Science* 66, 2009, 2, s. 249–251.

⁷⁵ „*The Paris Academy of Sciences had a section devoted to anatomy as early as 1699.*“ CROSLAND, s. 248.

⁷⁶ CROSLAND, s. 247–248.

⁷⁷ „*In Englan anyone could open an anatomical school and be responsible for the provision of his own "subject" for dissection, but as the only "subjects" which could be legally employed were the bodies of convicted murders, and as the number of these was limited and there were roughly 2, 000 medical students in Edinburgh and London alone, there was no alternative to the horrible practise of grave-robbing by medical students and others.*“ RAE, s. 23.

⁷⁸ Tamtéž, s. 24.

a Geoffroy měli, je nemožné porozumět jeho myšlenkám, bez pochopení myšlenek jejich.“⁷⁹ Ve své knize *Great Artists and Great Anatomists* věnoval Knox značnou pozornost životu a dílu právě těchto dvou bývalých učitelů. V úvodu mimo jiné píše: „*Toto dílo je složeno ze dvou paralelních biografí. První zahrnuje dílo a práci Georgese Cuviera a Geoffroye (St. Hilaire), mužů, kteří nejvíce přispěli k rozvoji skutečného vztahu anatomie a věd o živých bytostech.*“⁸⁰

Cuvier se narodil 23. srpna 1769 v Montbéliardu a již od mladého věku prokazoval mimořádnou paměť a nadání, což mu umožnilo stát se jedním z největších vědců své doby: „*Předtím, než se objevil Cuvier, byla geologie pouze fraška a předmět posměchu.*“⁸¹ Svě vzdělání získal na universitě ve Stuttgartu. Po studiu se stal učitelem ve šlechtické rodině v Normandii a do Paříže⁸² se dostává v roce 1795, kdy získává na Saint-Hilairovu přímluvu místo v Přírodopisném muzeu. Cuvier se na rozdíl od svého kolegy a přítele Saint-Hilaira neúčastnil Napoleonovy výpravy do Egypta a raději zůstal ve Francii.⁸³ Pracoval zejména na rekonstrukci koster zemřelých živočichů a upevňoval své postavení ve vědeckém světě. Jeho vědecký věhlas rostl a stal se jedním z předních anatomů: „*[Cuvier] se stal profesorem zvířecí anatomie, zakládajícím členem Institut de France v roce 1795 a stálým sekretářem Physical Sciences division of the Académie des sciences v roce 1803.*“⁸⁴ Cuvier, na rozdíl od Saint-Hilaira, byl přesvědčen o tom, že se musí zkoumat především funkce orgánů⁸⁵: „*Jsou v podstatě tři funkce: „animální funkce“ pohybu a citlivosti, „vitální funkce“ asimilačních procesů a funkce rozmnožování. Dále pak šest vitálních funkcí (trávení, vstřebávání, oběh, dýchání, pocení a vylučování)...*“⁸⁶ Za jednu z jeho nejvýznamnějších prací je považovaná klasifikace, kterou publikoval roku 1817:

⁷⁹ „*It is impossible to over-estimate the influence which Cuvier and Geoffroy had upon him, impossible to comprehend his thought without understanding theirs.*“ Tamtéž, s. 25.

⁸⁰ „*This work is composed of two parallel Biographies. The first comprises the Life and Labours of Georges Cuvier and Geoffroy (St. Hilaire), the men who most contributed to the development of the true relation of Anatomy to the Science of Living Beings.*“ KNOX, Robert, *Great Artists and Great Anatomists*, London 1852, s. 5.

⁸¹ „*Before Cuvier appeared geology was a farce, a subject of ridicule.*“ Tamtéž, s. 6.

⁸² SARTORI, Eric, *Velikáni francouzské vědy*, Praha 2005, s. 163–164.

⁸³ BATES, s. 44.

⁸⁴ „*[Cuvier] ...becoming professor of animal anatomy, a founder member of the Institut de France in 1795 and permanent secretary of the Physical Sciences division of the Académie des sciences in 1803.*“ Tamtéž.

⁸⁵ PANCHEN, Alex, *Etienne Geoffroy St.-Hilaire: father of 'evo-devo'?*, In: *Evolution & Development* 3, 2001, 1, s. 41.

⁸⁶ „*There are basically three sets of functions: the “animal functions” of movement and sensitivity, the “vital functions” of assimilative processes, and the function of generation. Six vital functions (digestion, absorption, circulation, respiration, transpiration and excretion)...*“ CHEUNG, Tobias, *The Hidden Order of Preformation: Plans, Functions, and Hierarchies in the Organic Systems of Louis Bourguet, Charles Bonnet and Georges Cuvier* In: *Early Science & Medicine* 11, 2006, 1, s. 39–40.

„Cuvier věřil ve funkční integraci organismů, což vyústilo v jeho klasifikační systém pro zvířata na základě čtyř odvětví, jmenovitě obratlovců, článkocvů, měkkýšů a láčkovců.“⁸⁷ Cuvier byl rovněž významným vědcem na poli paleontologie: „...užitím „principu korelace částí“, v kterém popsal vztah mezi jednotlivými částmi zvířete a zvířetem jako celkem – například z přítomnosti peří vyplývá speciální role předních končetin, které byly používány jako křídla a to má zase vliv na hrudní kost a tak dále. Tento přístup umožnil Cuvierovy předpokládat pravděpodobnou strukturu celého organismu, přestože znal pouze jeho zkamenělou část či části.“⁸⁸ Georges Cuvier věřil, že nalezené fosílie jsou pozůstatky zvířat, která zahynula v důsledku několika přírodních katastrof, které zničily většinu života na zemi.⁸⁹ Podobný názor sdílel i Arthur Gobineau, o kterém se zmíním později.⁹⁰

Geoffroy Saint-Hilaire byl o tři roky mladší, než jeho kolega Cuvier. Narodil se roku 1772. Již ve svých jednadvaceti letech se stal profesorem v Museum of Natural History. Jak jsem již zmínil, Geoffroy se v roce 1798 účastnil Napoleonova egyptského tažení. Když se vrátil do Paříže, byl jmenován do Akademie věd. Záhy pro něj měl však Napoleon další úkol.⁹¹ V roce 1808 byl vyslán do Portugalska: „...po úspěšné misi do Portugalska byl jmenován profesorem zoologie a fyziologie na Université de France.“⁹² Geoffroy Saint-Hilaire byl zastáncem transcendentální anatomie. Tento název začal nejvíce používat ve dvacátých letech 19. století, kdy byl zpopularizován Etiennem Reynaudem Augustinem Serresem. Základním rysem tohoto směru byla víra, že „existuje jeden ideální plán, který stojí za velkou rozmanitostí viditelných struktur v zvířecí a rostliné říši, a že tento plán determinuje funkci organismů a nikoli naopak...“⁹³ Tento plán také působí proti silám prostředí, které vyvolávají rozmanitost.⁹⁴

Saint-Hilaire se ve svém díle snažil dokázat homologii mezi různými organismy:

⁸⁷ HOSKINS, Stephen, *Who was... Georges Cuvier?*, In: *Biologist* 53, 2009, 3, s. 170.

⁸⁸ „...by using his ‘principle of the correlation of parts’ in which he described the relationship between the individual parts of an animal and the animal as a whole – for example, the presence of feathers implied a special role for the forelimb which was used as a wing and this in turn had an effect upon the sternum and so on. This approach enabled Cuvier to hypothesise as to the likely structure of a whole organism when presented only with a fossilised part or parts.“ HOSKINS, s. 170.

⁸⁹ HOSKINS, s. 170.

⁹⁰ BUDIL, *Jitro árijců: Život a dílo Arthura Gobineaua zakladatele árijské ideologie*, s. 152.

⁹¹ RAE, s. 26.

⁹² „...after successful mission to Portugal, he was appointed professor of zoology and physiology in the Université de France.“ BATES, s. 44.

⁹³ „...that a single Ideal Plan or Type (or, at most, a few such plans) lay behind the great multiplicity of visible structures in the animal and plant kingdoms, and that this Plan determined an organism's functional capacities rather than being determined by them...“ REHBOCK, Philip, *Transcendental anatomy*, In: *Romanticism and the sciences*, Cambridge 1990, s. 144–145.

⁹⁴ Tamtéž, s. 145.

„Geoffroy tvrdil, že každá struktura v těle jednoho živočicha má homologii v těle jiného. Domníval se, že tympanická dutina u savců je homologii k žaberní komoře ryb...“⁹⁵ Dalším důležitým bodem v jeho díle byl takzvaný zákon kompenzace, který říkal, že pokud je jedna část živočichova těla nadměrně vyvinuta, musí být jiná naopak vyvinuta méně. Saint-Hilaire byl rovněž přesvědčen o tom, že všichni živočichové byli stvořeni podle jednoho morfologického plánu.⁹⁶ Panchen cituje ze Saint-Hilairova díla: „*Zdá se, že příroda omezila sama sebe jistými limity, a že stvořila všechny živé bytosti pouze podle jednoho unikátního plánu, v podstatě podle stejného principu, ale velmi pestrý co se příslušenství týče... Formy u každé skupiny zvířat, jakkoli rozmanité, ústí do formy orgánu, který je společný všem. [...] Všechny nejzákladnější rozdíly, které ovlivňují každou rodinu uvnitř stejné skupiny zvířat, vycházejí pouze z jiného uspořádání, z jiné kompilace, krátce řečeno z modifikace těch samých orgánů.*“⁹⁷ Stejně jako Cuvier se i Saint-Hilaire stal uznávaným vědcem, ovšem jejich názory se zásadně lišily. Jejich spor, který započal ve 20 letech 19. století⁹⁸, vyvrcholil jejich diskuzí v Academie Royale des Sciences v roce 1830⁹⁹: „*Cuvier byl v naprosté opozici vůči filozofickému idealismu zastoupeného transcendentální morfologii, zejména Geoffreyho tvrzení, že existoval pouze jeden morfologický plán pro všechna zvířata.*“¹⁰⁰ Saint-Hilaire naopak poukazoval na to, že existují zakrnělé části těla, které již nemají žádnou funkci.¹⁰¹

Robert Knox byl hluboce ovlivněn těmito dvěma muži. Zejména Geoffroy Sait-Hilaire a transcendentální anatomie byli pro jeho další kariéru důležité: „*Robert Knox, následující teorii transcendentalismu tvrdil, že lidské embryo prochází formami, které představují trvalé formy dospělých živočichů, nikoli lidí, ale zvířat, z nichž některá*

⁹⁵ „*For it was claimed by Geoffroy that, in his system, every structure in one animal must have its homologue in another. So having established, as he thought, that the tympanic cavity of mamals was the homologue of the gill chambre of fishes...*“ PANCHEN, s. 42.

⁹⁶ PANCHEN, s. 41.

⁹⁷ „*It seems that nature has enclose herself within certain limits and has formed all living beings on only one unique plan, essentially the same in priciple, but which she has varied in a thousands ways in all its accessory parts... The forms in each class of animals, however varied, all result in the end form organs common to all. [...] Thus all the most essential differences which affect each family within the same class come only from another arrangement, from another compilation, in short from a modification of these same organs.*“ PANCHEN, s. 44.

⁹⁸ PANCHEN, s. 41.

⁹⁹ HOSKINS, s. 171.

¹⁰⁰ „*Cuvier was utterly opposed to the philosophical idealism represented by transcendental morphology, and particularly to Geoffroy's claim that there was a common morphological plan to the whole animal kingdom.*“ PANCHEN, s. 41.

¹⁰¹ HOSKINS

patří k těm současným, jiná k již vyhynulým či těm, která se možná objeví v budoucnu.... ¹⁰²

Další významnou osobností, se kterou se Knox za svého působení v Paříži setkal, byl Baron Larrey, který byl hlavním lékařem Napoleonovy armády. Přestože byl o mnoho starší než Knox, navázal s ním přátelství. To můžeme připisovat i tomu, že díky svým předchozím pracím nebyl Robert již pouhým studentem¹⁰³: „*To, že [Larrey] nabídl své přátelství nemocničnímu asistentu Knoxovi, dokazuje, že Robert Knox musel být význačnou osobou mezi zahraničními studenty, kteří byli v roce 1821 v Paříži.*“¹⁰⁴

Knox svůj pobyt ve Francii ukončil na sklonku roku 1822. Tato studijní cesta byla pro Knoxe jistě velmi důležitá a myšlenky především Cuviera a Saint-Hilaira ho velmi ovlivnily i v jeho pozdější práci.

4. Výuka a vytvoření muzea

Po návratu do rodného Edinburghu neustával Knox v práci, ba právě naopak. V letech 1822 až 1824 se zabýval výzkumem na různá témata a své závěry publikoval a přenášel vědeckým společnostem.¹⁰⁵ Před Wernerian Society prezentoval například práce týkající se bobrů – *Observations of the Beaver considered as an Aquatic Animal*¹⁰⁶, kasuárů – *On some Peculiarities of the Structure of the New Hollan Cassowary*¹⁰⁷ a ptakopysků, či jedovatých hadích zubů.¹⁰⁸ Velkého úspěchu dosáhl, když zjistil, že ciliární sval není šlachou, jak se tehdy myslelo, ale skutečně sval: „*Používaje komparativní anatomii jako vodítko, pitval Knox oči ještěrek, ryb, chameleonů, ptáků, jelenů a turu. Poté zkoumal oko popraveného kriminálního osm hodin po smrti a četl francouzské a německé monografie na toto téma, než sepsal svou vlastní „Observations on the Comparative Anatomy of the Eye“...*“¹⁰⁹ Lonsdale se domnívá, že tento výzkum začal již za jeho působení v jižní Africe: „...*je zde dobrý základ abychom se domnívali, že první pozorování byla učiněna v Kapsku,*

¹⁰² „*Robert Knox, following the theory of transcendentalism, stressed that structures in the human embryo pass through forms representing the permanent forms of other adult beings, not human, but “bestial”, of whom some belong to the recent world, whilst others may represent forms which became extinct, or forms which might yet appear in the future...*“ BUDIL, Ivo, *Robert Knox: Racial Imagination, Transcendental Anatomy and Western Colonial Expansion*, In: Acta Fakulty filozofické Západočeské university v Plzni, 2013, 2, s. 20.

¹⁰³ LONSDALE, s. 17.

¹⁰⁴ „*That he [Larrey] should have given his friendship to Hospital-Assistent Knox proves that Robert Knox must have been an outstanding figure among the foreign students in Paris in 1821.*“ RAE, s. 25.

¹⁰⁵ BATES, s. 51.

¹⁰⁶ LONSDALE, s.23

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 25.

¹⁰⁸ BATES, s. 51.

¹⁰⁹ RAE, s. 30.

jelikož pouze tam mohl vidět orgány, které zkoumal v čerstvém stavu.“¹¹⁰

Mimo samotné vědecké práce ho však v té době zajímala ještě jedna věc. Vytvoření muzea komparativní anatomie. Inspiraci mohl najít za svého pobytu v Paříži, kde jeho učitel Cuvier vytvořil obrovské museum „*čítající patnáct set exemplářů savců pětiset různých druhů, šest tisíc ptáků, osmnáct set plazů a pět tisíc ryb*“.¹¹¹ Obrátil se tedy na člena Royal College of Surgeons of Edinburgh: „*Jelikož jsem se po dlouhou dobu zabýval studiem komparativní anatomie fyziologie, cítil jsem více než většina anatomů velkou potřebu patričního musea a osteologické sbírky, bez kterých by výzkum komparativní a lidské fyziologie nemohl být prováděn. [...] Pro vytvoření muzea komparativní anatomie jsem ochoten věnovat celou svou práci a čas, s veškerou energií, která při dosahování oblíbeného cíle přirozeně vzniká...*“¹¹² Royal College se jeho návrh zalíbil a v prosinci 1824 byl pověřen zařizováním muzea a byl mu poskytnut plat sto liber.¹¹³ V té době a zvláště v Británii bylo ustanovení takových muzeí u univerzit nutné: „*...obtíže při shánění lidských exemplářů (na pitvy) zvýšily cenu (vědeckou i peněžní) zachovaných vzorků: pouze několik studentů mohlo navštívit tolik pitev, aby se dostatečně seznámili s lidským tělem, a tak potřebovali dobře uspořádané, reprezentativní sbírky.*“¹¹⁴ Svou první cestu v nové funkci podnikl ještě na přelomu let 1824 a 1825, kdy se vydal do Paříže.¹¹⁵ Ještě tutéž zimu se naskytla velká příležitost na rozšíření muzejních sbírek, když Charles Bell nabídl část svého muzea ke koupi. Robert Knox byl tedy vyslán spolu s panem Watsonem do Londýna, aby sbírku prohlédl. Ta byla nakonec za tři tisíce liber zakoupena a Knox musel znovu cestovat do Londýna, aby dohlédl na bezpečný transport exponátů do Edinburghu, který byl dokončen 5. srpna 1825.¹¹⁶ Robert Knox se poté pustil do uspořádání sbírek a 15. května 1826 byl zvolen do funkce konzervátora vznikajícího muzea. Neobešlo se to však bez nesnází. Díky své dosavadní svědomité práci byl Knox pro většinu členů Royal College of Surgeons of Edinburgh jasným kandidátem na tuto funkci, ovšem Dr. Robertson předložil návrh, aby byla volba odložena a mohlo se přihlásit více kandidátů. Tento návrh byl nakonec

¹¹⁰ „...there is good ground for believing that his first observations were made at Cape; for there only could have seen the organs he examined in fresh state.“ LONSDALE, s. 28.

¹¹¹BATES, s. 54

¹¹²RAE, s. 31.

¹¹³BATES, s. 32.

¹¹⁴ „...the difficulty in obtaining fresh human material, had increased the value (scientific and monetary) of preserved specimens: few medical pupils could attenden enough autopsies and dissections to familiarize themselves with the range of normal a dissected appearance, and they needed well ordered, representative collections.“ Tamtéž, s. 55

¹¹⁵Tamtéž, s. 54.

¹¹⁶LONSDALE, s. 39.

odmítnut, ovšem Robertson se nevzdal a navrhl jako kandidáta Dr. Roberta E. Granta. Knox byl však shledán vhodnější osobou a nakonec většinou hlasů zvolen.¹¹⁷

Mohlo by se zdát, že vytvoření muzea člověka naplno zaměstná ovšem Knoxovi, jehož láska k vědě byla nesmírná, to nestačilo. Rok předtím, než byl zvolen konzervátorem muzea, se dohodl se svým někdejší učitelem Dr. Johnem Barclayem na spolupráci při výuce na Barclayově škole. Tak začala jeho úspěšná kariéra jako učitele anatomie.¹¹⁸ Pro Knoxe to musela být čest, jelikož Dr. Barclay patřil mezi nejvýznamnější učitele své doby: „*Dr. Barclay byl nadšený pro anatomii a zasvětil jí celý svůj život. [...] Udělal lidskou anatomii atraktivní a zdá se, že byl první učitel v Británii, který dal směr studiu komparativní anatomie. Jeho přednášky byly v té době novátorské a pomohly upevnit charakter Edimburghské školy.*“¹¹⁹ V roce 1825 mu však již bylo šedesát pět let a neměl dost sil, aby zastal všechny přednášky. Dohoda tedy zněla, že Knox převezme všechny přednášky až na některé, které Barclay nadále vyučoval. Aby se Robert stal řádným učitelem, musel se ještě stát členem Royal College of Surgeons of Edinburgh. Členství bylo podmíněné několika zkouškami, například z anatomie nebo chirurgie a také písemnou prací. Po absolvování těchto zkoušek musel ještě žadatel zaplatit poplatek ve výši dvě stě padesát liber. Robert Knox všechny tyto podmínky úspěšně splnil a nic tedy nebránilo tomu, aby začal přednášet. Díky svému chatrnému zdraví stihl Barclay pouze několik přednášek na začátku semestru 1825–1826 a poté byl nucen odejít na odpočinek a 21. srpna 1826 zemřel.¹²⁰

Knox převzal všechny přednášky a záhy ukázal, jaký talent pro učitelství měl. Mnozí z jeho žáků se stali významnými lékaři a anatomy, ovšem nebyly to pouze výsledky jeho studentů, které z něj dělaly skvělého pedagoga, byl to i zápal a nadšení, se kterým přednášel. Brzy dostal od svých žáků přezdívku Knox primus et incomparabilis. Richard Owen, jeden z Knoxových bývalých žáků o jeho přednáškách později řekl: „...že byly nejlepší, které byly o anatomii kdy předneseny...“¹²¹ Další návštěvník jeho přednášek sir Richard Ward Richardson vzpomínal: „*Knox byl geniální učitel.*

¹¹⁷RAE, s. 35–37.

¹¹⁸Tamtéž, s. 37.

¹¹⁹„*Dr. Barclay was an enthusiast in anatomy and devoted his whole time to its pursuit. [...] He made Human Anatomy attractive, and seems to have been the first teacher in Britain to give a direction to the study of Comparative Anatomy. His lectures were greatly in advanced of his time, and helped to sustain the character of the Edinburgh School.*“ LONSDALE, s. 42–43.

¹²⁰BATES, s. 55–56.

¹²¹„...*the most brilliant ever delivered on anatomy.*“ Tamtéž, s. 56

Vše vyložil jasně a tak, že jeho posluchači si připomněli věci, které si dříve osvojili. [...] Jeden z mých kolegů řekl, že Knox byl jako přednášející „vřelý a příjemný“ a nemohl to lépe vystihnout“¹²² Svůj projev doplňoval Knox pečlivým výběrem oblečení podle poslední módy. Nosil nápadné vesty a kabáty a vše doplňoval šperky. Při svém výkladu se nezaměřoval pouze na strohý výklad látky a přednášky doplňoval „citacemi ze Shakespeara, Horace a z Tristrama Shandyho a humorem, který hraničil s nevhodností... Vtipy, odbočky od tématu a kontroverzní názory jsou součástí lektorova repertoáru, které si student nejlépe pamatuje, ale jejich účel byl udržet pozornost třídy po mnoho týdnů, kdy učil základy a podrobnosti topografické anatomie.“¹²³ Knoxova popularita stále rostla a mezi lety 1826 a 1834 měl v průměru 335 žáků a maximum přes pět set.¹²⁴ Díky tak obrovskému zájmu musely být přednášky až třikrát denně (Barclay při svém největším vytížení pořádal přednášky dvakrát denně).¹²⁵ Dalším důvodem popularity Roberta Knoxe byla vlídnost, se kterou se ke svým žákům choval, i když byl známý svými výpady proti některým kolegům. Zvláště to pak platilo pro ty, kteří anatomii a vědě nevěnovali tolik času a úsilí jako on. Na jejich adresu mimo jiné pronesl: „Je zde vskutku mnoho lidí, někteří z nich, lituji, že to musím říct učitelé anatomie, kteří si myslí, že anatomie je nejnudnější, nejodpornější a nejnezajímavější ze všech věd a učí ji jako pouhý doplněk chirurgie.“¹²⁶ Knoxův zájem o studenty také dobře zachycuje příběh Thomase Giordaniho Wrighta, tehdy sedmnáctiletého studenta medicíny z Newcastlu, který strávil část zimního semestru roku 1825–1826 v Edinbuhu. S Knoxem se seznámil na jeho přednáškách a spřátelil se s ním. Ve svém deníku popisuje péči, se kterou se mu Knox věnoval, když onemocněl a byl v poměrně vážném stavu: „Knox byl tak laskav, že mě během nejvíce kritického období čtyřikrát nebo pětkrát denně navštěvoval.“¹²⁷

Přes své velké vytížení se Knox rozhodl uspořádat nedělní přednášky pro veřejnost.

¹²² „Knox was a genius in the art of teachin. He certainly made all matters clear, and that in such a way that his hearers, in liting to him, were reminded of something that they had formely acquired. [...] One of my colleagues said that as a lecture Knox was "warm and comfortable" and there could not be a better description.“ RAE, s. 42.

¹²³ „...quotations from Shakespeare, Horace and Tristram Shandy, and humour that bordere on the improper...Jokes, asides and controversial opinions are the parts of lecturer's repertoire that students remember best, but their purpose was to hold attention, of classes over many weeks of teaching the basis, and the minutiae, of topographical anatomy.“ BATES, s. 62.

¹²⁴ Tamtéž, s.61.

¹²⁵ RAE, s.43.

¹²⁶ „There is many persons, indeed, some of them, i regred to say, teachers of anatomy, who seem to think that anatomy is in itself the most tiresome, disgusting, and uninteresting of all studies; and...taught it as a mere appendage to surgery...“ BATES, s. 63.

¹²⁷ „ he [Knox] was so good as visit me four or five times a day during the most critical period.“ JOHNSON, A., My friend Dr Knox: A pupil writes about the anatomist, In: Surgeon 3, 2005, 6, 408.

Týkaly se komparativní anatomie, zoologie, etnologie a měly stejný úspěch, jako přednášky pro studeny. Publikum bylo uchváčeno jeho znalostmi, formou, kterou je podával, i jeho originálními a novátorskými názory¹²⁸: „*Předtím se v lékařských školách mluvilo o rase velmi málo nebo vůbec. On to vše změnil svými nedělními přednáškami a slovo rasa u jeho studentů zdomácnělo...*“¹²⁹

Robert Knox ovšem vedl i bohatý společenský život a rád pořádal různé večírky. Dokonce se stihl i oženit. O jeho manželce se toho příliš neví. Vše, co se v literatuře uvádí je to, že byla nižšího společenského postavení a manželství tak bylo drženo v tajnosti.¹³⁰ Ačkoli Lonsdale zmiňuje, že toto manželství „*svázalo jeho společenský progres*“¹³¹, tak byl Knox v těchto letech oblíbeným a váženým učitelem, avšak blížila se událost, která měla jeho život změnit. Aféra obchodů s vrahy Burkem a Harem.

5. Aféra s Burkem a Harem

Jak jsem se již výše zmínil, obstarávání těl pro pitvy bylo v Británii obtížné. Nebyla to otázka několika let, tento problém byl dlouhodobý. Projevoval se po několik staletí, ovšem nejhorší byl od první poloviny osmnáctého století do první poloviny století devatenáctého. Jelikož však bylo mrtvých těl zapotřebí a jelikož učitelé za ně dobře platili, mnoho nemajetných lidí si vydělávalo tím, že vykopávali čerstvě pohřbené. Praxe byla asi takováto: „*Kopání bylo prováděno krátkými, plochými, dýkovitě zahnutými nástroji ze dřeva, aby se zamezilo klapavým zvukům železa narážejícího na kámen. Jakmile dosáhli rakve, vsunuli dva široké háky pod víko rakve, násilím vytáhli pomocí lan a rozbili dostatečně velkou část víka, aby mohli tělo z rakve vytáhnout... [...] Celý proces mohl být dokončen do hodiny... Přenesení přes hřbitovní zeď pak bylo za temného večera jednoduché a jakmile byli na ulici nosič pytle nebudil žádnou pozornost v ranních hodinách.*“¹³²

¹²⁸RAE, s. 45–47.

¹²⁹„*Previous his time, little or nothing was heard about Race in medical schools; he changed all this by his Saturday's lectures, and Race became as familiar as household words to his students...*“ LONSDALE, s. 292–293.

¹³⁰LONSDALE, s. 36.

¹³¹Tamtéž, s. 26.

¹³²„*The digging was done with short, flat, dagger-shaped implements of wood, to avoid the clicking noise of iron striking stones. On reaching the coffin two broad iron hooks under the lid, pulled forcibly up with a rope, broke off sufficient portion of the lid to allow the body to be dragged out...[...] The whole process could be completed in hour...Transference over the churchyard wall was easy in a dark evening, and once in the street, the carrier of the sack drew no attention at so early an hour.*“ RAE, s. 52.

Další možná metoda byla, když se prodavači mrtvol dozvěděli o někom, kdo zemřel bez přátel a rodiny, nejčastěji v ubytovně, tak předstírali, že jsou příbuzní a získali tak tělo.

Krise s nedostatkem objektů na pitvy v Edingurghu vrcholila právě v Knoxově době. Byla způsobena špatnými zákony a také tím, že počet studentů medicíny se zvyšoval.¹³³ Navíc v roce 1826 zavedla Royal College of Surgeons of Edinburgh povinnost pro mediky, že musí mít potvrzení o provedení pitvy.¹³⁴ To, že učitelé anatomie nakupovali mrtvoly od podezřelých lidí se tak stalo běžnou praxí a zlodějů těl bylo mnoho. Nejproslulejšími se však stali Burke a Hare, kteří nechvalně vešli ve známost díky West Portským vraždám.

William Burke byl Ir, který se přistěhoval do Edingurghu a živil se jako dělník nebo švec. William Hare měl podobný osud, také irský přistěhovalec, také dělník.¹³⁵ Spolu s nimi byly do případu zapleteny i jejich partnerky, Hareova manželka a Burkeova přítelkyně Helen M'Dougal.¹³⁶ Burke a Hare se do styku s Knoxem dostali náhodou. 29. listopadu 1827 zemřel přirozenou smrtí starý muž jménem Donald, který byl Hareovým nájemníkem. Jelikož mu byl Donald dlužen čtyři libry, rozhodl se Hare spolu s Burkem jeho tělo prodat.¹³⁷ Při hledání Dr. Monroa, kterému chtěli původně tělo prodat, narazili na jednoho ze žáků Roberta Knoxe, který je nasměroval na jeho adresu.¹³⁸ „V Knoxově škole potkali Burke a Hare jeho asistenty Jonese, Millera a Fergussona, kteří jim řekli, aby se vrátili po setmění. [...] Burk a Hare se téhož večera vrátili i s tělem schovaným v pytli a bylo jim řečeno, aby ho položili na pitevní stůl. [...] Knox dorazil, podíval se na tělo a posoudil jeho „čerstvost“ a stanovil cenu na 7 liber 10 a požádal Jonese aby zaplatil, což také udělal, a obrátil se a poznamenal k Hareovi a Burkeovi, že „je rád znovu uvidí“.“¹³⁹ Pro dva chudé muže byla suma, kterou obdrželi za mrtvolu značná, a v následujícím roce doručili Robertu Knoxovi dalších šestnáct mrtvol. Jelikož se jednalo o malé množství těl v porovnání s celkovým počtem, které Knox pro svou školu pořídil, nevzbudili obvykle žádné podezření. Pokud již nějaké vzniklo, přispěchal Burke, jenž byl člověk výmluvný s dobrým

¹³³Tamtéž, 50–54.

¹³⁴BATES, s. 61.

¹³⁵Tamtéž, s. 67.

¹³⁶Rae, s. 59.

¹³⁷LONSDALE, s. 73.

¹³⁸RAE, s. 57.

¹³⁹„At Knox's school, Burke and Hare met his assistants, Jones, Miller and Fergusson, whol told them to return after dark. [...] Burke and Hare returned that night with a body in a sack and were told to lay it on the dissesting table. [...] Knox arrived, looked at the body – candellight inspection to assess its "freshness" – named £7 10s as the price, and asked Jones to pay, which he did, remarking to Burke and Hare that he would be "glad to see them again.“ BATES, s. 66.

vysvětlením.¹⁴⁰ Bylo tomu tak například u mladé prostitutky Mary Patersonové. Když Burke donesl tělo do Knoxovy školy, Fergusson tuto mladou ženu poznal a trval na vysvětlení: „*Burke tvrdil, že mrtvolu kopil od staré ženy v Canongate, a že Patersonová se upila k smrti. [...] Jeho vysvětlení bylo reálné, jelikož spočívalo v tendenci k alkoholismu u podobných žen a také proto, že tělo Patersonové bylo cítit alkoholem, když ji přinesl.*“¹⁴¹

Systém, pomocí něhož Burke a Hare vraždili své oběti, byl jednoduchý. Nalákali do svého domu vdovy, sirotky, prostitutky, lidi, po kterých se nikdo nesháněl, když zmizeli a poté je opili a udusili. Lonsdale ve své knize popisuje vraždu ženy z vesnice Gimelton: „...*[Burke] ji pozval do svého domu a dal ji hodně whisky...žena se opila a upadla do bezvědomí. Nyní byla ta správná příležitost. Hare dal pevně ruku přes její nos a ústa, aby zabránil dýchání, zatímco Burke si na ní lehl, aby jí znehybnil.*“¹⁴² Smrti neunikla ani Ann M'Dougal, příbuzná Helen M'Dougalové, která ji pozvala na návštěvu.¹⁴³ Poslední obětí těchto dvou vrahů byla paní Dochertyová, jež byla zabita 30. října 1828. I ta byla zavražděna podle jejich obvyklého postupu. Byla to žebračka, kterou potkali na ulici a pozvali do svého domu, opili a zavraždili.¹⁴⁴ Druhý den ráno se však Burkovi podnájemníci pan a paní Grayovi ptali po té ženě, kterou předešlý den viděli a bylo jim též podezřelé podivné chování Williama Burka i Helen M'Dougaliové a když zůstali v pokoji sami, objevili pod kupou slámy mrtvé tělo paní Dochertyové. Grayovi vše oznámili policii a ta zatkla jak Burka a Hara, tak i jejich partnerky.¹⁴⁵

Odhalení těchto zločinů vyvolalo velké pobouření veřejnosti a soudní řízení bylo bedlivě sledováno. Pro vyšetřovatele nebylo vůbec lehké najít důkazy. Všichni obvinění zpočátku popírali svou vinu a lhali ohledně smrti paní Dochertyové.¹⁴⁶ Tato situace trvala několik týdnů až do 24. prosince 1828, kdy Hare a paní Hareová začali pravdivě vypovídat a podali svědectví proti svým komplicům, výměnou za beztrestnost u zločinů, o kterých budou vypovídat. To byl rozhodující moment procesu. Do té doby neměl žalobce žádný přesvědčivý důkaz, na jehož základě by mohl postavit obžalobu. Nebylo ani jasné,

¹⁴⁰RAE, s. 57–58.

¹⁴¹„*Burke declared that he brought the corpse from an old hag in the Cotongate, and that Paterson had killed himself with drinking. [...] His explanation was feasible; it rested on the whisky tendency of all such women and Paterson's body smelt of liquor when he brought in.*“ Tamtéž, s. 58.

¹⁴²„...*he asked her to his house, and gave her lots of whisky...[she got] drank more deeply, and than became comatoze. Now was the fit opportunity. Hare placed his hands firmly over her nose and mouth to stop respiration, while Burke laid himself across her body to ensure stillness.*“ LONSDALE, s. 74.

¹⁴³RAE, s. 72.

¹⁴⁴LONSDALE, s. 75.

¹⁴⁵RAE, s. 60.

¹⁴⁶Tamtéž, 66.

jakou úlohu v případě hrál Knox.¹⁴⁷ Soudní medicína nebyla v té době ještě natolik rozvinutá a bylo tedy těžké rozeznat, jaká zranění vznikla před a jaká po smrti. Toto se pokusil zjistit Dr. Robert Christison: „*V knihách nebyly žádné informace o zraněních způsobených bezprostředně po smrti, kdy v ještě teplém těle proudí krev.*“¹⁴⁸ Jistotu ohledně smrti paní Dochertyové neměl ani Dr. Alexander Black, který byl první, kdo její mrtvé tělo zkoumal. Kloumal se sice k názoru, že se jednalo o násilnou smrt, ovšem zcela jistý si nebyl, jelikož nemohl určit přesnou příčinu smrti. Symptomy, které našel na těle paní Dochertyové byly totiž podobné těm, jež by byly způsobeny udušením se v opilosti. U soudu se ho žalobce Henry Cockburn mimo jiné zeptal: „*Byl vzhled podobný?*“ [Jako u případů kdy člověk zemřel udušením po nadměrném požití alkoholu] „*Velmi podobný jako u této staré ženy.*“ „*Měl jste mnoho zkušeností s případy, kdy jste věděl, že příčinou smrti bylo udušení?*“ „*Až na ty po nadměrném požití alkoholu ne.*“ „*Když mluvíte o případech udušení, které jste na policii vyšetřoval, byly všechny kvůli nadměrnému pití?*“ „*Ano, vím o případech, kdy jich bylo až šest za noc. Bylo to minulý listopad a nevěděli jsme, který vyšetřit jako první.*“ „*Byli všechny způsobené pitím?*“ „*Ano, všechny byli způsobené pitím.*“¹⁴⁹ Po Hareově výpovědi však žalobce dostal do ruky jasný důkaz a soud mohl začít. Souzeni byli pouze William Burke a Helen M'Dougal, protože, jak jsem zmínil, Hare s jeho ženou měli díky své výpovědi zaručenou beztrestnost. Helen M'Dougalovou zastupoval Henry Cockburn a hlavně jeho zásluhou byla tato žena zproštěna svých obvinění. Svou obhajobu založil na tom, že Helen při vraždách nebyla a pokud se o nich dověděla, byla jen poslušnou ženou svého manžela, a tedy nic policii neoznámila: „*...co se týče morálky, byla pod vlivem svého manžela, jak jen žena může být. Velká rezerva tak musí být udělána při souzení jejího chování, díky vlivu, který na ní měl[Burke]...*“¹⁵⁰ Ten již takové štěstí neměl, a aby odsouzen k trestu smrti oběšením, který byl vykonán 28. ledna 1829. Tato veřejná poprava vzbudila velký zájem lidí a přihlížel jí ohromný dav čítající na 25 000 lidí. Ti se nechtěli spokojit pouze s popravou jednoho z vrahů a provolávali hesla,

¹⁴⁷BATES, s. 68–69.

¹⁴⁸„*There was no information in books worth using on the effect of injuries inflicted immediately after death, while the blood is fluid and the body warm.*“ RAE, s. 66.

¹⁴⁹„*Where the appearances the same?*“ *Very similar as in this old woman.*“ *Have you had much experience in cases of persons that you knew were suffocated?*“ *I can't say that, except from drink.*“ *What do you mean when you talk of case coming in to the Police Office as cases of suffocation: were they all from drink?*“ *Yes, I have known six cases in one night. It was in November last, and we did not know which apply to first.*“ *From drinking?*“ *From drinking.*“ RAE, s. 67.

¹⁵⁰*in a moral sence, was as completely under Burke's influence as any wife could be to any husband. Great allowance, therefore must be made in judging of her conduct, from the control which he may have exercised over her...*“ Tamtéž, s. 83.

v nichž se dožadovali potrestání Hara, ale i Roberta Knoxe¹⁵¹: „*Hara! Hara! Přiveďte Hara!*“ „*Oběste Knoxe!*“¹⁵² Soud rovněž rozhodl, že další den po popravě má být Burkeovo tělo pitváno ve škole Dr. Monroa. Tuto pitvu přišlo sledovat tolik lidí, že se na mnoho z nich ani nedostalo. Jen studentů medicíny přišlo přes 200, ovšem většina z nich se do pitevný vůbec nedostala, neboť ta již byla plná přihlížejících lidí.¹⁵³

Jak jsem již naznačil výše, veřejný hněv se snesl i na Dr. Knoxe. Přestože nebyl nikdy obžalován a vše nasvědčovalo tomu, že nevěděl o tom, jak byla těla pro jeho anatomické demonstrace obstarávána, veřejné mínění bylo jasně proti němu. To nezměnila ani Burkeova výpověď, v níž jasně prohlásil, že Knox o vraždách nevěděl: „*Burke prohlašuje, že ani doktor Knox ani některý z jeho asistentů ho nenabádali k vraždě a že ctihodný gentleman pan Ferguson byl jediný, který se kdy o tělech zmínil, když se ptal, kde jsme vzali tu mladou ženu Patersonovou.*“¹⁵⁴ Veřejná nenávist ke Knoxovi došla až tak daleko, že 12. února spálil a oběsil rozhněvaný dav jeho figurínu a vydal se dokonce až k jeho domu a rozbil několik oken.¹⁵⁵ Podobné akce a shromáždění se odehrávaly i před Knoxovou školou. Když byl pokřik davu slyšitelný až v učebně, Knox promluvil ke svým studentům: „*Pánové, jste znepokojeni těmito zvuky, kterým jste bez pochyby připsali správný význam. Ale nebudte vyděšení! Je to můj život ne váš, o který usilují. Tito útočníci mohou být velkou hrozbou, ale jsou příliš zbabělí, než aby zaútočili na tak semknutý kolektiv gentlemanů, jako vidím před sebou.*“¹⁵⁶ Tento přístup jeho žáci oceňovali. Nehledě na problémy, které kauza s Burkem a Harem Knoxovi způsobila, nevynechal ani jednu přenášku.¹⁵⁷ Svou popularitu u žáků neztratil, ale většina dalších lidí ho vnímala převážně negativně: „*...Knoxovými nepřátely byly noviny, které ho až na pár výjimek obviňovaly, a také jeho rivalové z anatomických škol, kteří předstírali, že Knoxovo dobré postavení a úspěch spočívalo v zásobování od Burka, čímž se snažili co nejvíce poškodit jeho reputaci.*“¹⁵⁸ Jelikož útoky v novinách na Knoxe neustávaly, rozhodl se spolu se svými

¹⁵¹Bates, s. 71.

¹⁵²„*Hare! Hare! Bring out Hare!*“ „*Hang Knox!*“ Tamtéž, s. 87.

¹⁵³Tamtéž s 87.

¹⁵⁴„*Burk declares that docter Knox Never incoureged him Niether taught or incoreged him to murder any person nether any of his asistents that worthy gentleman Mr Ferguson was only man that even mentioned any thing about the bodies He inquired where we got that young woman paterson.*“ BATES, s. 72.

¹⁵⁵LONSDALE, s. 79.

¹⁵⁶„*Gentlem, you are disquited by these noises, to which, no doubt, you attach a proper meaning. Do not be alarmed! It is my life, not your's they seek. The assailants of our peace may be big in meance, but they are too cowardly in act to confront such a phalanxed body of gentlemen asa I see before me.*“ RAE, s. 92.

¹⁵⁷Tamtéž, s. 92.

¹⁵⁸„*...enemies of Knox was the Press, which, with few exceptions, blame him. Than his rivals in Anatomical school, who pretended they saw in the Burke supply his vantage-ground and sucess and who tried to*

přáteli v prvních měsících roku 1829 pro vytvoření komise, jež měla nezávisle prošetřit jeho zapojení do vražd. Jednalo se o skupinu devíti mužů, mezi nimiž byli zástupci profesí akademického a veřejného života – právník, profesor chirurgie, profesor obecné historie či bankéř. Nejednalo se však o skupinu přátel Roberta Knoxe, ale o skupinu lidí, kteří chtěli zjistit pravdu. Po několik týdnů se zabývali obviněními, která byla proti Knoxovi novináři vznesena, výslechem svědků a posouzením všech důkazů. Svou zprávu dokončili 16. března a jejich závěr zněl, že Knox nemůže být viněn z jakéhokoli porušení zákona, či jakéhokoli zapojení do vražd Buka a Hara. Knox poté tuto zprávu odeslal do časopisu Caledonian Mercury, aby vešla ve známost.¹⁵⁹ Zajímavé informace, které podporují nevinu dr. Knoxe, nalezneme i v deníku Thomase Wrighta, kterého jsem v této práci již zmínil. V jeho deníku byl nalezen dopis, který byl adresován editoru Newcastle Courant, ale který ovšem nebyl nikdy odeslán. Přesto obsahuje postřehy, které stojí za zmínku: „*Veřejnou kritiku vzbudilo to, že doktor a ti kdo provádí pitvy, museli, podle známek násilí na tělech, ihned zjistit, že objekty jim přinesené byly zavražděny. Prováděl jsem pitvy u dr. Knoxe v letech 1825–1826 a mohu tuto domněnku spolehlivě vyvrátit. Zvažme, jak jsou dodávky lidského materiálu ze hřbitovů obstarávány...zvažme tyto vnější okolnosti a pak tedy není divu, že vnější projevy násilí zůstaly bez povšimnutí. [...] Je zde ještě jeden důkaz Knoxovi nevinu a to od takové autority jako je dr. Christison, profesor soudního lékařství v Edinburghu, jehož pozorování nemusí být tak známá. Krátká ukázka z jeho Report of Cases of Legal Evidence publikovaná v Edin. Surgical Journal v březnu 1829 zakončí mé poznámky – Na těle paní Cambelové, říká dr. C., každá osoba, jejíž pozornost by nebyla podnícena tím, že by bylo řečeno, že příčina smrti je neznámá, ale jedná se pravděpodobně o vraždu, by mohla přehlédnout známky, které by podnítily podezření z uškrcení.*“¹⁶⁰

Nakonec se mohlo zdát, že Robert Knox vyšel z nepříjemné aféry s Burkem a Harem vcelku dobře. Veřejné protesty proti němu nakonec ustaly a jeho přednášky byly

damage his reputation to the utmost. “ LONSDALE, s. 79.

¹⁵⁹RAE, s. 94–97.

¹⁶⁰„*The general outcry is that the doctor and his dissectors must have instantly detected the murdered subjects so barefacedly brought to them by the marks of violence upon the bodies. I was a dissector in Dr Knox's rooms in 1825-6 and can most readily answer that assumption in the negative. Let it be considered how the usual supply of materiel from the burying ground is obtained...let these usual appearances of a subject, I say, be considered and it must cease to be a wonder that external signs of violence pass unnoticed. [...] There is one more evidence of no less authority than Dr Christison, Professor of Medical Jurisprudence in Edin., whose observations may not be so well known. A short extract from his Reports of Cases of Legal Evidence in the Edin. Surgical Journal Mar 1829, will conclude my remarks - 'In the body of the woman Campbell', says Dr C, 'no person of skill whose attention was pointedly excited by being told that from general circumstances murder was probable but the manner of death unknown, could have failed to remark signs that would raise a suspicion of suffocation.*“ JOHNSON, s. 409.

populárnější než kdy před tím. Co však bylo pro Knoxův pozdější život nepříjemné, bylo to, že jeho kolegové, kteří ho neměli rádi, ať už z toho důvodu, že mu záviděli, nebo jen z osobní antipatie, začali proti němu brojit více než v letech minulých.

6. Odchod z muzea a ze školy

V roce 1929 byl James Syme jmenován jako jeden z kurátorů muzea, jehož byl Knox konzervátorem. Syme neměl Knoxe příliš v lásce a jako jeho nadřízený Knoxovi začal znepríjemňovat práci. Vše pak vyvrcholilo v roce 1831.¹⁶¹ Knox se dostal se Symem do křížku, a ten se rozhodl přednést celou záležitost před komisi. Výsledkem bylo, že Knox byl napomenut za to, že se ke svému nadřízenému nechoval s náležitým respektem a úctou. Tím však celá záležitost neskončila. Na Knoxe začaly být kladeny nesmyslné požadavky s cílem co nejvíce mu znepríjemnit práci. Další konflikt nastal ještě téhož roku. Opět se jednalo o to, že Knox neprojevil „*řádné množství ochoty ke splnění stanoviska kurátorů, ale naopak, jim házel klacky pod nohy.*“¹⁶² Knox již nebyl ochoten tyto útoky na svou osobu snášet a 9. června 1831 rezignoval na svou funkci. Muselo to být pro něj těžké rozhodnutí, jelikož stál u zrodu tohoto muzea a uspořádání a katalogizaci věnoval mnoho svého času. Robert Knox se tedy mohl věnovat pouze svým přednáškám a vědeckým pracím.¹⁶³

V roce 1831 se v Londýně staly události podobné těm, které se staly v Edinburghu několik let před tím. Dva muži Bishop a Williams zavraždili čtrnáctiletého italského chlapce za účelem prodeje těla anatomům. To zvedlo, jako vraždy Burka s Harem v Edinburghu, velkou vlnu hněvu, což vedlo 1. srpna 1832 k zavedení Anatomy Act. Tento zákon upravoval legální možnosti pro získání těla pro pitvu. Těla mrtvých, o které se nikdo do čtyřiceti osmy hodin nepřihlásil, nebo která byla pozůstalými poskytnuta, mola být přesunuta do škol anatomie¹⁶⁴: „...v Edinburghu byly nyní tři hlavní zdroje: Královská nemocnice, vězení a pět Edinburghských farností...“¹⁶⁵ Tento zákon však mohl být v platnosti již dlouho, neboť v roce 1828 zde již byly návrhy od Edinburghských anatomů na zavedení podobného zákona, který by dokázal zajistit dostatečný počet subjektů pro pitvy legální cestou.

¹⁶¹BATES, s. 87–88.

¹⁶²„...a proper degree of willingness to meet the views of the Curators, but had, on the contrary, thrown many obstacles in their way.“ RAE, s. 108.

¹⁶³RAE, s. 108.

¹⁶⁴Tamtéž, s. 111–113.

¹⁶⁵„...there were now only three sources of supply: Royal Infirmary, the gaols, and the five Edinburgh parishes...“ BATES, s. 91.

Tyto návrhy však byly předneseny krátce před odhalením vražd Burka a Hara v atmosféře, která poté na veřejnosti vládla, nebylo možné tento zákon prosadit.¹⁶⁶ Mohlo by se zdát, že díky tomuto zákonu byl zajištěn dostatek těl pro pitvu, ovšem nebylo tomu tak: „*V semestru 1833–1834 obdržel Knox do vánoc pouze devět mrtvých těl...*“¹⁶⁷ To mělo samozřejmě dopad i na spokojenost studentů, jejich počet začal pomalu klesat.

Toto však nebyl jediný problém, se kterým se musel Robert Knox potýkat. Musel se také vypořádat s útoky ze strany svých kolegů. Pokud však budeme objektivní, musíme přiznat, že Knox o nich mnohdy také mluvil velmi nezdvořile. Cílem jeho jízlivých poznámek se stal například dr. John Thomson či dr. Liston. Známá je pak Knoxova rozmíška s Johnem Starkem. Tento amatérský přírodovědec obvinil na jednom ze zasedání Royal Society of Edinburgh Roberta Knoxe z plagiátorství. Pro Knoxe to byla velká urážka, zvláště od člověka, který nebyl ani vědcem. Tyto jeho špatné vztahy se svými kolegy mohly být i důvodem, proč v příštích letech žádná z jeho žádostí o akademický post na Edinburghské universitě neuspěla.¹⁶⁸ Poprvé se pokoušel o místo profesora patologie 6. července 1837, když se dozvěděl, že John Thompson, který tuto funkci doposud zastával, se rozhodl rezignovat. V dopise, kterým o pozici žádal, se snažil shrnout všechny své úspěchy a vysvětlit, že právě on je vhodným kandidátem.¹⁶⁹ Ostatní profesori university však očividně nechtěli, aby tuto funkci dostal a hned druhý den poté, co odevzdal svůj dopis, navrhli zrušení tohoto postu. Dokonce došli tak daleko, že se zavázali převzít Thomsonovi přednášky a navíc mu platit roční důchod ve výši 150 liber.¹⁷⁰ Tato praxe pak byla uplatňována až do roku 1842. Knox se však nevzdal a zanedlouho požádal o post profesora fyziologie, byl ovšem znovu odmítnut.¹⁷¹

Rovněž se prohluboval i problém, který jsem naznačil výše – ubývající počet studentů. V roce 1841 se problém stal kritickým. Celkový počet studentů medicíny v Edinburghu klesl na 356, čímž logicky klesl i počet studentů navštěvujících jeho přednášky. Knox se snažil tuto nepříznivou situaci změnit, například spojením se svým bývalým žákem Robertem Lonsdalem, ovšem bezúspěšně.¹⁷² Jako by jeho starostí nebylo málo, v roce 1841 respektive 1842 zemřela jeho žena a syn.

¹⁶⁶RAE, s. 62.

¹⁶⁷„*In the 1833–4 session, Knox had received only nine cadavers by christmas...*“ BATES, s. 95.

¹⁶⁸RAE, s. 115–117.

¹⁶⁹LONSDALE, s. 200.

¹⁷⁰BATES, s. 99.

¹⁷¹RAE, s. 121.

¹⁷²Tamtéž, s. 123 – 125.

V následujících letech se Robert Knox živil především psaním. Psal mimo jiné pro *The Lancet*, *London Medical Gazette* či *Medical Press*.¹⁷³ Rovněž pořádal přednášky pro veřejnost. Z těch pak vznikla jeho známá kniha *The Races of Man*. Svou kariéru coby učitele se snažil oživit roku 1844, kdy jeden semestr vyučoval na *Street School of Medicine* v Glasgow: „*Jeho třída byla však tak malá, že se rozhodl vrátit svým žákům zápisné a ještě před listopadem odjet.*“¹⁷⁴

Do středu pozornosti se Knox znovu dostal až v roce 1847. Bylo to však v souvislosti s aférou Johna Henryho Osborna, který za svých studií medicíny padělal certifikáty o návštěvě přednášek.¹⁷⁵ Případ se dočkal značné pozornosti, protože John Edward Fosbrook publikoval závěry svého vyšetřování v magazínu *Lancet*. Certifikát o návštěvě kurzů, který Osbornovi údajně vystavil Knox, byl datován do roku 1840 a stálo v něm toto: „*Mr. John Henry Osborn navštěvoval mé anatomické demonstrace na School of Queen's College, Argyle-Square, Edinburgh od 4. listopadu 1839 do 1. května 1840. Tento kurz obsahoval sto ukázek a on pečlivě prováděl pitvy v průběhu této doby.*“¹⁷⁶ Fosbrook však dokázal, že v této době navštěvoval John Osborne Nottingham Free Grammar School a nemohl tedy být pravidelným účastníkem Knoxových přednášek. Rovněž dokázal, že certifikát, který měl Osborne od svého otce a ve kterém stálo, že Osborne byl jeho učedníkem při vykonávání lékařské praxe, byl také špatně datován. Tajemník Royal College of Surgeons of Edinburgh pan Scott kontaktoval dopisem Roberta Knoxe, aby ho upozornil na článek, ve kterém byla výše uvedená tvrzení napsána. Scott požadoval po Knoxovi vysvětlení, zda Osborne jeho přednášky navštěvoval či ne. Z dopisů, které si tito dva muži vyměnili, se zachovaly pouze fragmenty. Zdá se však, že Knox nepodal žádné uspokojivé vysvětlení. 2. srpna proběhlo jednání President's Council of the Royal College of Surgeons of Edinburgh, jehož závěr byl Knoxovi tlumočen v dopise¹⁷⁷: „*Pane, na schůzi Royal College of Surgeons of Edinburgh, která se dnes konala, byla předložena celá korespondence, kterou jsem s vámi měl, a mám pokyny vás informovat, že škola je plně rozhodnuta neuznat všechny vaše budoucí kurzy, neobdrží-li uspokojivé vysvětlení na můj*

¹⁷³Tamtéž, s. 128.

¹⁷⁴“*So small was his class, that he returned his fees to his pupils before November was out.*” LONSDALE, s. 259.

¹⁷⁵BATES, s.119.

¹⁷⁶“*that Mr. John Henry Osborn attended my anatomical demonstrations at the School of Queen's College, Argyle-Square, Edinburgh, from the fourth day of November; one thousand eight hundred and thirty-nine, to the first day of May, one thousand eight hundred and forty; that this course included 100 demonstrations; and that he carefully dissected during the same period.*” Tamtéž, s. 120.

¹⁷⁷RAE, s. 136, 143.

dopis z 29. června...¹⁷⁸ Dopis s Knoxovou odpovědí se rovněž ztratil. Víme jen to, že byl odeslán 29. října, ovšem jeho obsah nebyl pravděpodobně natolik přesvědčivý, aby zvrátil rozhodnutí o neuznávání certifikátů o absolvování Knoxových přednášek. To znamenalo, že Robert Knox již mohl přednášet pouze pro širokou veřejnost a byl to tedy i konec jeho pedagogické kariéry.¹⁷⁹

V této době však vznikly jeho nejznámější knihy. V roce 1850 byla vydána kniha *The Races of Man* a v roce 1852 vyšly knihy *Great Artists and Great Anatomists* a *Manual of Artistic Anatomy*. *The Races of Man* je jeho nejznámější knihou, která se zabývá lidskými rasami, a proto bych jí a některým Knoxovým myšlenkám o rase zasvětil příštích několik stránek.

7. Robert Knox a rasová teorie

*"Rasa je vše na světě: literatura, věda, umění - Civilizace na ní závisí."*¹⁸⁰ To jsou známá Knoxova slova z předmluvy jeho knihy *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*. Tato jeho nejznámější kniha, která se zabývá rasami, vznikla z jeho přednášek a byla vydána roku 1850: „*Již od začátku své kariéry lektora anatomie poukazoval na důležitost studia ras a po roce 1834 vštěpoval svým přátelům své vyspělejší názory: bylo to v roce 1846, kdy se odvážil oslovit nevědecké (ne medicke) publikum. Tyto přednášky způsobily senzaci svou novotou a nemalou kontroverzi v tisku. Poprvé anglické obecnstvo naslouchalo originální konstrukci historie člověka, sledující lidskou povahu, individuální, společenskou a přírodní k všeprostopupšímu nezměnitelnému fyzickému charakteru rasy.*“¹⁸¹ Před tím, než shrnu zásadní myšlenky Knoxova díla, bych však rád naznačil vývoj nauky o lidských rasách v dobách, které předcházely vydání jeho díla. Budu se snažit stručně shrnout zásadní myšlenky

¹⁷⁸ „Sir, At a meeting of the Royal College of Surgeons of Edinburgh held here this day, the whole correspondence which I have had with you was produced, and I am instructed to inform you that the College is fully resolved to disallow all future courses of instruction given by you, if they do not receive a satisfactory answer to my letter of 29th June...” Tamtéž, 144.

¹⁷⁹ Tamtéž, 145–146.

¹⁸⁰ „Race is everything: literature, science, art – in the world, civilization, depends on it.“ KNOX Robert, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, Londýn 1862, s. V.

¹⁸¹ „From the early period of his career as an anatomical lecturer, he pointed out the import of the study of Race, and, after 1834, he had indoctrinated the majority of his friends with his more advanced views; it was in the year 1846 that he ventured to appear on a public platform to address non-medical audience. In the language of the day, these lectures caused a sensation by their novelty, and let to talk out much of doors, and no small amount of controversy in the press. For the first time English mixed audiences listened to an original construction of human history, to the tracing of human character, individual, social, natural, to the all-pervading, unalterable physical character of Race.“ LONSDALE, s. 295.

a také Knoxovo stanovisko k nim.

7.1. Uvažování o lidských rasách před Robertem Knoxem

Od kdy však můžeme mluvit o rasové teorii? Kdy lidé začali na základě fyzických odlišností rozdělovat lidstvo na jednotlivé rasy, které mají své charakteristické vlastnosti a rozdílné fyzické a mentální schopnosti? „*Rasová ideologie v moderním smyslu je relativně pozdním fenoménem. Starověk, středověk a raný novověk až do druhé poloviny osmnáctého století ji neznaly.*“¹⁸² Nicméně již i v předcházejících dobách si byli lidé vědomi své odlišnosti. Kresby lidí výrazně odlišného vzhledu byly nalezeny i v hrobkách vládců starověkého Egypta.¹⁸³ Ovšem toto uvědomění si rozdílů ve vzhledu ještě nemůžeme nazývat rasovou ideologií, jelikož z této odlišnosti nebyly vyvozovány závěry týkající se fyzických a mentálních předpokladů. Stejně tomu tak například bylo i později v Evropě, kdy se lidé snažily tuto rozdílnost vysvětlit například na základě biblických událostí. Georgius Hornius tak ve své knize *Arca Noae, sive Historia Imperiorum et Regnorum* z roku 1666 usuzuje, že lidé různé barvy pleti jsou potomky Noemových synů.¹⁸⁴ V druhé polovině sedmnáctého století však vyšlo pojednání *Nouvelle division de la Terre, par les différentes especes ou races d'hommes qui l'habitent*, které sepsal francouzský lékař François Bernier a ve kterém již nebyly rozdílnosti v lidském vzhledu přisuzovány biblickým příběhům: „*François Bernier rozlišil čtyři rasy, z nichž první obývá Evropu (bez Laponska), západní Asii včetně Indie, severní Afriku a Ameriku (v tomto případě měl určité pochybnosti), druhá subsaharskou Afriku, třetí východní Asii a čtvrtá Laponsko.*“¹⁸⁵ V dalších desetiletích se lidská rasa stávala více a více frekventovaným objektem pro vědecké práce. Ke zrození moderní rasové teorie přispěli svými pracemi mnozí významní vědci své doby. Byli mezi nimi například Gottfried Wilhelm Leibniz, John Lock, David Hume, Carl Linné, Arthur Gobieau či Georges Luis Le Clerc de Buffon. Dalším významným mužem, který se zabýval otázkou rasy, byl Johann Fridrich Blumenbach. Tento vědec, jenž působil na universitě v Göttingenu, rozlišoval celkem pět odrůd (v pozdější práci přešel k pojmu rasa) lidského druhu. Mezi tyto odrůdy či rasy patřily: evropská, mongolská, etiopská a malajská.¹⁸⁶ „*Blumenbach, výrazně ovlivněný Buffonem, byl křesťanským monogenistou, který nepochyboval o jednotném původu lidstva; jednotlivé odrůdy chápal*

¹⁸²BUDIL, Ivo, *Jitro árijců: Život a dílo Arthura Gobineaua zakladatele árijské ideologie*, Praha 2006, s. 16.

¹⁸³Tamtéž.

¹⁸⁴BUDIL, Ivo, *Zrození moderní rasové teorie: Život a dílo Victora Courteta*, Brno 2006, s. 44.

¹⁸⁵Tamtéž.

¹⁸⁶BUDIL, Ivo, *Úsvit rasismu*, Praha 2013, s. 609–614.

jako lokální varianty, které se zrodily v důsledku procesu degenerace. Prvotním typem v dějinách lidstva byla kavkazská odrůda, reprezentovaná Evropany. Z ní se zrodily odrůdy etiopské a mongolské, jejichž smíšením s odrůdou kavkazskou vznikly dvě přechodné varianty, americká a malajská.¹⁸⁷ S Blumenbachovým názorem však ostře nesouhlasil Robert Knox. V předmluvě *Races of man* píše: „*Brzy jsem prozkoumal Blumenbachovu práci..., nedokonalou práci, která nevedla k žádným závěrům, vyučující fyziologii tak starou jako Herodotus či Hippokrates.*“¹⁸⁸ Knox se s Blumenbachem rozcházel nejen v tom, že Knox byl polygenistou, ale i v myšlence, že by degenerací či mezirasovým míšením mohla vzniknout nějaká další svébytná rasa: „*Příroda nevytváří žádné muly, žádné hybridy, ani u člověka ani u zvířat. Když se náhodou objeví, tak brzy zase zmizí, buď jsou neplodní, nebo jeden či druhý čistý druh převládne a ten slabší zmizí.*“¹⁸⁹ Knox rovněž odmítal i bádání Jamese Cowlese Pricharda, který měl velký vliv na vědu o rase na Britských ostrovech.¹⁹⁰

7.2. The Races of Man

Myslím, že tento velmi stručný přehled vývoje nám bude pro tuto práci stačit, a že nyní se již můžeme přesunout přímo ke knize *The Races of Man*. Jak jsem se již zmínil, kniha *The Races of Man* byla vydána roku 1850. Byl zde však problém s tím, jak byla psána. Jelikož Robert Knox v té době potřeboval peníze, rozhodl se knihu vydat co nejdříve, což způsobilo, že kniha působila chaotickým a nesoudržným dojmem. To přiznával i Knox. V úvodu *The Races of man* o své knize píše: „*...není to nejlepší, není to systematické, není to metodické, ale přijde mi to přizpůsobené pro velký počet čtenářů, kteří přestože jsou vzdělání, nejsou vědci.*“¹⁹¹ Knox se ve své knize snaží podat svůj pohled na otázku rasy: „*Knox se snažil dát studiu o rase nový směr. Zaprvé si přál mít přesný záznam normální stavby lidského těla, jeho osteologii, nervový systém atd., poté jeho odchylky, rudimenty, nadměrné nebo abnormální, aby mohl udělat historii fyziologie člověka tak přesnou jak jen*

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 614.

¹⁸⁸ „*I early examined the work of Blumenbach, ..., an imperfect work, leading to no results; teaching a physiology as old as Herodotus or Hippocrates.*“ KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, s. 4.

¹⁸⁹ „*Nature produces no mules; no hybrids, neither in man nor animals. When they accidentally appear they soon cease to be, for they are either non-productive, or one or other of the pure breeds speedily predominates, and the weaker disappears.*“ Tamtéž, s. 65–66.

¹⁹⁰ BUDIL, Ivo, *Zrození moderní rasové teorie: Život a dílo Victora Courteta*, s. 48.

¹⁹¹ „*...it may not be the best: it is not systematic; it is not methodical; but it seems to me adapted to very numerous class of reader, who, though highly educated, are yet not scientific.*“ KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, s. 7.

je to možné; zastával názor, že toto může být uděláno pouze kompetentní osobou, důkladně edukovanou pro tuto práci znalostí komparativní a lidské anatomie. Zaměřil se na poznání člověka v celé jeho celistvosti – geografické, historické a fyzické.¹⁹² V knize jsou kapitoly věnované saské či skandinávské rase, rase židovské, keltské, slovanské či rase černé. Každá rasa má své charakteristické mentální a fyzické schopnosti a odlišnou fyziognomickou stavbu těla. Některé rasy mají podle něj zvláštní nadání pro hudbu a umění, jiné jsou zase obdařeny bojovým duchem. Rasy, o kterých psal, se Robert Knox snažil poznat co nejlépe a často i osobním pozorováním. Můžeme se tak dočíst, jak navštívil různé cikánské osady, či jak jel do Holandska, aby zde mohl pozorovat rasu židovskou. Toto pozorování, kdy se sám setkával s objekty svého zájmu, ho odlišovalo od jeho tehdejších kolegů: „*To bylo zcela odlišné od práce jiných etnologů té doby, jako např. Pricharda, kteří byli závislí na poznámkách svých informátorů, kteří jim poskytli etnografická data pro výzkum.*“¹⁹³ Jako červená nit se celým dílem táhne myšlenka, která je připomínána snad v každé kapitole. Je to již zmíněná neměnnost ras. Žádná rasa nemůže být podle Knoxe změněna podnebím a žádná nová rasa nemůže ani být vytvořena mezirasovým míšením. Jelikož se tato Knoxova teorie vyskytuje v jeho knize několikrát, přijde mi vhodné ji popsat jako první.

S myšlenkou o tom, že pokud se jedinci dvou odlišných ras budou množit mezi sebou a po čase se projeví dominance jedné nad druhou, jež tu slabší nakonec pohltní, souvisí i otázka kolonizace cizích území. Ve své knize dává několik příkladů. Jedním z nich je dobývání jižní Ameriky Španěly. Přestože Španělé při dobytí rozsáhlých území Latinské Ameriky pobili mnoho původních obyvatel a mnoho dalších zemřelo v pozdějších dobách na nemoci, není jejich vláda na tímto územím trvalá. Důvodem je to, že tam pořád zůstalo mnoho zástupců původních obyvatel, ale přísun španělských osadníků je limitován: „*Došlo k smíchání indiánské a keltsko-iberské krve; výsledkem byli mulati. Ale nyní, když došlo k zastavení přísunu španělské krve, musí vymizet také mulati, jelikož se po nějaké době*

¹⁹² „Knox sought to give a new direction to the study of race. In first place, he wish to have faithful record of Man's normal structures, his osteology, nervous system &c., than the deviations, rudimentary, excessive or abnormal, so as to make the history of the psychical man as complete as possible : this, he maintained, could be done by competent persons thoroughly educated for the work by knowledge of comparative anatomy as well as human. He aimed at a knowledge of Man in all his entirety – geographical, historical, and physical.“ LONSDALE, s. 289.

¹⁹³ „This was considerably different from the work of other ethnologists from the period—such as Prichard—who were solely reliant on the observations of informants to supply them with ethnographic data for their investigations.“ SERA-SHRIAR, Efram, *Ethnology in the metropole: Robert Knox, Robert Gordon Latham and local sites of observational training*, In: *Studies in History & Philosophy of Biological & Biomedical Sciences* 42, 4, 2011. s. 489.

stanou neplodnými, pokud budou uzavírat manželství jen s dalšími mulaty. Nemohou se již navrátit ke španělské krvi, jelikož její přísun byl zastaven. Nutně se tak musí vrátit k indiánskému rodu.¹⁹⁴ Stejný problém vidí Knox i v kolonizaci severní části Amerického kontinentu. Tam zatím není situace pro osadníky tak kritická jako na jihu, ovšem pokud by byl přísun osadníků zastaven, následovala by i v této části Ameriky po nějakém čase postupná přeměna obyvatelstva k původní rase. Další překážkou v kolonizaci cizích krajín je také odlišné podnebí. To má na člověka, který v něm nebyl narozen také negativní důsledky.¹⁹⁵ Isobel Rae ve své knize cituje Knoxe: „*Inklinuji k tomu názoru, že černé rasy mohou po mnoho let držet tropické regiony. Mnoho zemí, které jsou nyní pod vojenskou okupací bílé rasy, se vrátí rase černé...*“¹⁹⁶ A znovu ke stejnému tématu: „*Ani Kelt ani Sas nemůže pracovat v tropické zemi. Může se země zmocnit, jako jsme to udělali v Indii, a držet jí pomocí armády, [...] ale nemůže ji kolonizovat. Není to část Británie a nikdy nebude.[...]. Pokud si Indii udržíme, bude to jen jako nadvláda vojenských pánů nad zotročeným obyvatelstvem.*“¹⁹⁷ Vliv prostředí však podle Knoxe nemůže zapříčinit dědičnou a trvalou fyzickou či mentální změnu a odmítá všechny myšlenky, které to považují za možné. Své výtky směřuje již na učení Hippokratovo, které označuje za fikci a vytýká mu nedostatek důkazů pro vědecky přesné závěry. Tato jeho kritika antického myslitele je v práci zmíněna hlavně z toho důvodu, že podle samotného Knoxe ovlivňoval myšlení jeho současníků.¹⁹⁸ Knox mimo jiné odmítá Hippokratovy teorie o působení prostředí na lidské rasy: „*V jeho [Hippokratových] poznámkách najdeme hypotézy: 1) Že klima či vnější podmínky dělají člověka statečným či zbabělým, svobodným mužem či otrokem; jinými slovy, že lidská mysl je důsledkem klimatu. 2) Že klima a ostatní vnější vlivy shrnuté ve vyjádření „Vzduch, voda a místo“ (Hippokrates!) podmiňují postavu, pleť a mentální schopnosti člověka [...] 3) Že takovéto změny v tělesné formě a mentálních schopnostech*

¹⁹⁴ „*Then came the admixture with the Indian blood and the Celt-Iberian blood; the produce being mulatto. But now that the supplies of Spanish blood have ceased, the mulatto must cease, too, for as a hybrid he becomes non-productive after a time, if he intermarries only with mulatto: he can no longer go back to the Spanish blood: that stock has ceased: of necessity then he is forced upon the Indian breed.*“ KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, s. 66.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 72–73.

¹⁹⁶ „*I incline then to the opinion that the dark races may for many ages hold the tropical regions; that many countries now in the military occupation of the fair races may and will revert to the dark...*“ RAE s. 129

¹⁹⁷ „*Neither Celt nor Saxon can labour in a tropical country, they may seize a country, as we have done India, and hold it by bayonets. [...] but we cannot colonize it; it is no part of Britain in any sense, and never will be. [...] If we are to hold India, it can only be as military masters lording it over a slave population.*“ Tamtéž, s. 129.

¹⁹⁸ KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, 103.

[...] se stanou časem trvalými, dědičně přenosnými a tudíž nezávisly na jejich prvotní příčině...“¹⁹⁹ Takovéto teorie jsou pro Knoxe nepřijatelné. Stejně jako další Hippokratovy myšlenky, že záměrná změna tvaru lebky působením tlaku, jak se to dělo u některých společností, začne být v průběhu času dědičná. Knox dává několik příkladů pro vyvrácení takovýchto hypotéz. Mimo jiné uvádí, že deformace nohou čínských žen není dědičná, ani deformace hrudníku v důsledku nošení korzetu či obřízka u Židů. Všechny tyto procedury se již prováděly po generace, přesto výsledek ani jedné z nich nestal dědičným.²⁰⁰

Nyní bych se rád dostal k popisu jednotlivých ras, které Robert Knox rozlišoval. U každé z nich bych chtěl shrnout ty nejdůležitější a nejvíce charakteristické rysy a vlastnosti, jež jim skotský vědec přiřkl. Když začal Knox se svými přednáškami na téma rasy, nebyly jeho názory obecně přijímány. V úvodu knihy *The Races of Man* si stěžuje na situaci ohledně výzkumu lidských ras, jež v té době v Británii panovala: „*Proslulý Prichar, s těmi nejlepšími úmysly, uspěl ve zmatení anglické mysli, co se otázky rasy týká. Tomuto zmatení, jak jsme viděli, podlehl i učitelé a vědci. Jako důsledek tohoto uvedení v omyl, se mysl veřejnosti upne k Tasmánii, polárnímu kruhu, či zemi Hotentotů, kdykoli je slovo rasa vysloveno. Angličan nemůže uvěřit a těžko může být přesvědčen, že rasy člověka, odlišné od sebe jak jen to je možné, obývají nejen kontinentální Evropu, ale také Velkou Británii a Irsko.*“²⁰¹ Na následujících řádcích se nejprve zmíním o rasách, které podle Knoxe obývaly Evropu a poté popíši jeho myšlenky týkající se ras mimoevropských.

Jako první bych rád pohovořil o rase saské, či jak jí také někdy Knox říká skandinávské. Tuto rasu, ke které se řadí i on sám, považuje Knox za nejlepší. Starověcí zástupci této rasy obývali Norsko, Dánsko, Švédsko, Holštýnsko, pobřeží Baltu a okolí

¹⁹⁹ „*In his writings we find hypotheses – 1st, That climate or external circumstances make man brave or cowardly, freeman or slaves; in other words, that man’s mind was the result of climate. 2ndly, That to climate and to other external circumstances, summed up in expression, „Air, Water, and Place“ (Hippocrates!) might be traced all differences in the form, complexion, and mental qualifications of man[...] And 3rdly, That such alterations in form and mind, [...], become in time permanent, transmissible by hereditary descent, and so independent of their original producing causes...*“ Tamtéž, s. 82–83.

²⁰⁰ KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, s. 99–101.

²⁰¹ „*The illustrious Prichar, with the best intentions in the world, has succeeded in misdirecting the English mind as to all the great questions of race. This misdirection has told, as we have seen, even on the scholar a scientific man. As a consequence of this misdirection, on the mere mention of the word race, the popular mind flies off to Tasmania, the polar circle, or the land of Hottentots. English man cannot be made to believe, can scarcely be made to comprehend, that the races of man, differing as widely from each other as races can possibly do, inhabit, not merely continental Europe, but portion of Great Britain a Ireland.*“ Tamtéž, s. 23–24.

Rýna.²⁰² Jak jsem se již zmínil, považuje Knox tuto rasu za nejkvalitnější a přisuzuje jí zejména velké fyzické schopnosti: „*Za všech klimatických podmínek a okolností jsou Sasové vysokou mocnou a atletickou rasou člověka; nejsilnější rasa na povrchu země. Mají světlé vlasy, modré oči a tak kvalitní pokožku, že mohou být považováni za jedinou světlou rasu na zemi.*“²⁰³ Vyznačují se rovněž velkou energičností a pracovitostí, která překonává ostatní rasy. Dalším charakteristickým rysem saské rasy je jejich touha po svobodě. Mají odpor ke starým rodovým dynastiím vládnoucím v té době v Evropě a Knox tvrdí, že právě členové této rasy jsou jedinými skutečnými demokraty. Proto jich spousta odešla do Severní Ameriky či jako v případě Holanďanů do jižní Afriky. Zástupci skandinávské rasy mají velkou úctu k zákonům, ovšem musí to být takové zákony, které si vytvořili oni sami. Tedy ne k těm, které jim nadiktují členové jiných ras. Sasové jsou rovněž výbornými vojáky, pokud se ovšem naučí disciplíně. Pak se díky svým fyzickým předpokladům a velké sebedůvěře mohou měřit s jakoukoli jinou rasou. Tato jejich neochvějná důvěra v sama sebe je natolik velká, že opovrhují lidmi, které bychom označili jako geniální²⁰⁴: „...nemůžou vydržet myšlenku, že by mu byl nějaký člověk v čemkoli nadřazen.“²⁰⁵

Skandinávská rasa obývá nejen kontinentální Evropu, Ameriku či jižní Afriku, ale i Britské ostrovy. Na nich však najdeme i zástupce jiných ras: „*Byl přesvědčen[Knox], že i samotná Britská společnost je rozdělena na rozdílné rasové skupiny a tento fakt mohl mít klíčový efekt na její historii, současný politický život a budoucí perspektivy.*“²⁰⁶ Jsou to především Keltové, Židé a Romové. Dále se tak budu věnovat těmto rasám.

Keltkou rasu můžeme v Evropě nalézt například ve Francii, Irsku, Walesu nebo ve Skotsku. Jedním z hlavních znaků keltské rasy je její bojovnost: „*Válka je hra, pro kterou byl Kelt stvořen. Zde je silná stránka jeho fyzické a morální osobnosti; vzrůstem a vahou jsou však Keltové jako rasa podřazeni Sasům...*“²⁰⁷ Ač často obývají stejná území, jsou Keltové a Sasové podle Knoxe velice rozdílné rasy: „*Mě se zdají Kaledonští Keltové*

²⁰²Tamtéž, s. 45.

²⁰³„*In all climes, and under all circumstances, the Saxons are a tall, powerful, and athletic race of man; the strongest, as a race, on the face of the earth. They have fair hair, with blue eyes, and so fine a complexion, that they may almost be considered the only absolutely fair race on the face of the globe.*“ Tamtéž, s. 50.

²⁰⁴Tamtéž, s. 53–60.

²⁰⁵„...*he cannot endure that any man is really superior in anything to himself.*“ Tamtéž, s. 58.

²⁰⁶„*He was convinced that even British society itself was split into distinct racial groups, and this fact should have had a crucial impact on its history, contemporary political life and future prospects.*“ BUDIL, Ivo, Robert Knox, *Transcendental Anatomy and Racialization of Jew*, In: *Faces of Hatred - Contemporary Antisemitism in its Historical Context*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2012, s. 74–75.

²⁰⁷„*War is the game for which the Celt is made. Herein is the fort of his physical and moral character: in the stature and weight, as a race, inferior to the Saxon...*“ KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, s. 319.

ze Skotska jako rasa odlišná od Sasů z nížin stejné země, jak jen mohou dvě rasy být...“²⁰⁸ Pro Sasy nemá včerejšek žádný význam, je to rasa, která žije pro dnešek a zítřek²⁰⁹, na druhou stranu keltská rasa sní o dobách minulých a o budoucnosti příliš nepřemýšlí. Keltové vynikají také v umění a mají poměrně dobrý hudební sluch. Zejména jejich literatura je výjimečná, ať už jsou to autoři z Francie nebo Španělska, jejich díla dosahují velkých kvalit. Avšak největší centrum umění je podle Knoxe Paříž. Rovněž úroveň věd je v tomto městě na velmi vysoké úrovni.²¹⁰ Dalším charakteristickým rysem francouzských Keltů je i jejich touha po svobodě či rovnosti. Kořeny této touhy sahají podle Knoxe až do dávných dob formování Francouzského státu. Již od těchto časů byla většina půdy ve Francii vlastněna panovníkem, aristokracií či duchovenstvem a „*národ bez půdy se samozřejmě stane národem otroků.*“²¹¹ Ovšem problém tkví v tom, že ani po své revoluci se francouzští Keltové nebyli schopni s touto otázkou vypořádat.

Jak jsem se již zmínil, další dvě rasy, které obývají Velkou Británii, jsou Romové a Židé. I v tomto případě bych předložil několik nejdůležitějších znaků, které jim Robert Knox přisuzoval.

Nejprve krátce o Romech. Knox přiznává, že nemůže přesně rekonstruovat jejich historii, ale domnívá se, že jejich předci přišli do Evropy z východu. Svá tvrzení o této rase zakládal především na osobním pozorování, které prováděl například v Derbyshieru, kde se Romové usazovali na zimu, aby se po jejím skončení mohli opět vrátit ke svému kočovnému způsobu života. Tuto rasu shledává Knox neaktivní ve většině aspektech lidského snažení. Podle něj nepřispěli světu ničím důležitým, ani literaturou, ani uměním. Od saské rasy se rovněž diametrálně liší v tom, že naprosto odmítají pracovat a obživu shání buď žebrotou, nebo loupením²¹². O jejich vzhledu píše: „*Jejich muži jsou dobře rostlí, malí a čilí; ženy vypadají dobře jen po krátký čas, ale nemají prvky krásy, nebo jen velmi málo z nich...Mluví sprostě a hrubě, ale přesto se zdají cudné; nikdy nejsou dobře oblečeny – ony a jejich dědi chodí v hadrech. Naopak muži středního věku jsou většinou dobře oblečení a obuti.*“²¹³

²⁰⁸Tamtéž, s. 14.

²⁰⁹Tamtéž, s. 58.

²¹⁰Tamtéž, s. 320–325.

²¹¹„*A nation without land, became, of course, nation of slaves.*“ Tamtéž, s. 329.

²¹²KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, s. 151–168.

²¹³„*Their men are well enough made, small and active; the women looks well for a short time, but they have not the elements of beauty, or at least very few of them...Dirty and coarse in language beyond belief, they are yet seeming chaste; never well dressed – they and their children are in rags; the middle-aged man, on the*

Co se týče Knoxova názoru na Židy, tak ty popisuje v mnoha ohledech podobně jako Romy. Stejně jako oni mají Židé nechuť k práci a ani jejich rasa nemá ambice vytvářet umění či provozovat vědy. Co se vzhledu týče, tak si všímá jejich dlouhých vlasů a vousů, velkého nosu, oválného obličejce a světlé pokožky. Židovské ženy také nepovažuje za příliš atraktivní.

Domnívám se, že tento popis několika evropských ras je pro tuto práci dostatečný a že demonstruje Knoxovo uvažování o nich. Na závěr bych ještě napsal několik řádků o rasách, které Robert Knox označoval jako tmavé. Do této kategorie zařazoval značnou část mimoevropských ras. Mimo jiné píše o obyvatelích Afriky, Ameriky, Asie i o Eskymácích. Vnější rozdíly vidí Knox například ve větší horní čelisti či ve tvaru kostí nosu. Tyto rasy, jejichž území bylo v té době většinou dobyté Evropany, považuje Knox za podřadné vůči rasám evropským: „*Zaprvé, co se týče fyzické síly, jsou tmavé rasy většinou podřadné Sasům a Keltům... Zadruhé, ve velikosti mozku se zdají být značně podřadné vyšším rasám...*“²¹⁴

Tolik tedy ke Knoxově knize a Knoxově pohledu na lidské rasy. Jeho teorie a názory, z nichž mnohé byly ve své době značně originální, jsem se snažil předložit v jakémsi souhrnu a vystihnout ty nejdůležitější. Nyní jeho myšlenky porovnáám s dílem Arthura Gobineaua a Benjamina Disraeliho.

7.3. Srovnání díla Roberta Knoxe a Arthura Gobineaua

Arthur Gobineau se narodil 14. července 1816 v Paříži. Jeho otcem byl Louis Gobineau a matkou pak byla Madelaine de Gercy. Jeho předci patřili k významným obyvatelům Bordeaux. Již dětství, kdy se s matkou často stěhoval, předznamenalo jeho mnohé cesty v dospělém věku.²¹⁵ Gobineau se začal prosazovat jako literát a díky svému příteli Alexisi de Tocqueville se dostal do státních služeb na ministerstvu zahraničí. Za svého života pobýval v mnoha státech celého světa. Byl v Persii, Řecku, Jižní Americe, Švédsku či Rusku. Poslední léta svého života strávil v Itálii, kde také 13. října 1882 v Turíně zemřel.²¹⁶ Za svůj život napsal mnoho děl, věnoval se poezii, napsal několik divadelních her. V této práci se však budu zabývat pouze jeho nejznámější knihou O nerovnosti lidských

contrary, are generally well dressed, well shod...“ Tamtéž, s. 159.

²¹⁴ „*First, as regard mere physical stenght, the dark race are generally much inferior to the Saxon and Celt...Secondly, in size of brain they seem also considerably inferior to the above races...*“ Tamtéž, s. 226.

²¹⁵ BUDIL, Jitro áriju: Život a dílo Arthura Gobineaua zakladatele árijské ideologie, s. 31–33.

²¹⁶ GOBINEAU, Arthur, *O nerovnosti lidských plemen*, Praha 1942 s. 10–16.

plemen poprvé vydanou roku 1853.²¹⁷ Tuto knihu jsem vybral nejen pro, že je asi tou nejznámější Gobineauovou publikací o problematice ras, ale také proto, že vyšla jen tři roky po Knoxově díle *The Races of Man: a Philosophical Enquiry*. Právě s touto knihou se ji pokusím porovnat. Pokud bych měl porovnat knihy, tak se mi dílo Arthura Gobineaua zdá přehlednější. Díky tomu, že Knox psal svou knihu ve spěchu, tak se v ní místy objevuje určitá chaotičnost. Ovšem to nyní ponechám stranou a pokusím se knihy porovnat z hlediska obsahového.

Při tomto krátkém srovnání myšlenek Arthura Gobineaua a Roberta Knoxe bych začal jejich představou o původu lidstva. Jak jsem již zmínil výše, Knox byl polygenistou. Když se však podíváme na dílo Gobineauovo, zjistíme, že u něj nejsou v tomto ohledu myšlenky příliš jasné. Domnívám se, že v tomto mohla sehrát úlohu Gobineauova víra. V jedenácté kapitole své knihy se věnuje srovnání argumentů polygenistů a monogenistů. Hojně cituje rozličné autory a zpočátku se zdá být příkloněn spíše k polygenismu, ovšem poté již obrací: „*Protože jsem se rozhodl — se zřetelem na jistého činitele literárního, jež nechci poškodit a ještě více pro interpretaci náboženskou, kterouž nechci napadnouti, nechati stranou veliké pochybnosti, jež na mne doléhají co do jednotnosti prvořadé...*“²¹⁸ Dále pak o několik stran později: „*Se zřetelem na potíže, které vyplývají z nejrozšířenějšího výkladu textů biblických a se zřetelem na námitku, vyplývající ze zákona o plození kříženců, není možno vysloviti se rozhodným způsobem a tvrditi, že je vícero původů lidského pokolení.*“²¹⁹ Z celého kontextu této kapitoly mi vyplývá, že Gobineau se rozumově spíše příkláněl k polygenismu, ovšem jeho víra ho dotlačila k monogenismu. Přestože se tedy příklonil k jedinému původu lidstva, tak Gobineau rozeznával několik lidských druhů a každému z nich přisuzoval jiné kvality. O jednotlivých rasách se zmíním později, nyní ukážu, jak podle Gobineaua k tomuto rozdělení došlo. Podle francouzského spisovatele byly rozdíly způsobeny působením přírodních sil. Nejde však o přírodní síly, které panují dnes. Ty podle něj nemají sílu člověka zásadně změnit²²⁰: „*Ale i kdyby to bylo po dlouhých staletích, nic se nezmění zásadního na jejich[příslušníků jednoho druhu žijících v rozdílných podmínkách] utváření; a důkazem toho je, že se najdou části národů, oddělené od sebe do různých světadílů, daleko, v podmínkách podnebních velmi nestejných a jejich typy skýtají*

²¹⁷ BUDIL, *Jitro áriječů: Život a dílo Arthura Gobineaua zakladatele árijské ideologie*, s. 310–311.

²¹⁸ GOBINEAU, s. 111.

²¹⁹ Tamtéž, s. 114.

²²⁰ Tamtéž, s. 103–113.

dokonalou podobnost.²²¹ Jak a kdy tedy došlo k rozdělení lidstva na různé druhy? Podle Gobineaua to bylo v době přibližně před třemi až čtyřmi tisíci lety, tedy v době, o které píše, že z ní nemáme žádné záznamy.²²² Poté, kdy se lidé objevili na zemi, tak se postupem času začali rozpínat a cestovat po zemském povrchu a každá část těchto našich předků stejného původu se dostala do jiných krajin s jinými podnebnými podmínkami. Přírodní podmínky tehdy prý nebyly stejné jako dnes, ale mnohem tvrdší a působily s větší intenzitou. Gobineau o tom píše, že: „...atmosférické podmínky byly ještě v citelné nerovnováze. Zápasy mezi zemí, ohněm, vodou způsobovaly rychlé a pronikavé změny vlhkosti, suchoty, zimy, tepla a výpary, vydechované zemí ještě rozechvělou působily na bytosti vlivem neodolatelným. Všecky tyto příčiny, zahalující zeměkouli do oparu bojů, strážní, útrap, přirozeně zdvojovaly tlak, jež příroda vyvozovala na člověka a vlivy prostředí a rozdílnosti podnebné tehdy mívaly jiný účinek na naše prarodiče nežli dnes na nás. To co příroda, takovou ohromnou mocí nadaná, tehdy sama sebou a na sobě působila, mohla zajisté také působiti na druhu lidském.“²²³ Jednoduše řečeno, permanentní změny mohly způsobit pouze extrémní přírodní síly dávných časů, nikoli podnebí dnešní. Jak však o vlivu přírodních podmínek na člověka uvažoval Knox? Již v předchozí části jsem napsal, že změny, které by byly způsobeny vlivem přírody naprosto odmítal: „...člověk, od nejstarších zaznamenaných časů se podstatně nezměnil od toho, co vidíme nyní; byly zde rasy, jako jsou nyní; zdají se identické (ale tím si nejsme zcela jisti) s těmi, které nyní existují a žádná z těchto ras se díky působení klimatu či vnějších podmínek nezměnila...“²²⁴ Mohl by tak souhlasit snad jen s tou částí Gobineauovi teorie, ve které se mluví o nemožnosti klimatu změnit člověka. Pokud však jde o rozdělení lidstva na různé rasy díky působení přírodních sil, tak v tomto ohledu Gobineau s Knoxem se naprosto rozcházel. Knox se ve své knize zmiňuje o působení podnebí několikrát a vždy zásadně odmítá jakoukoli souvislost s rozdílností u lidských ras.

Jaké se však z tohoto působení podnebí podle Gobineaua vyvinuly lidské druhy? Původní adamitský druh se postupem času rozdělil na tři základní části černou, žlutou

²²¹ Tamtéž, s. 103.

²²² Tamtéž, s. 104.

²²³ Tamtéž, s. 113.

²²⁴ „...man, up to earliest recorded times, did not differ materially from what he is now; that there were races than as now; that they seemed to be identical (but of this we are not quite certain) with those now existing, and that neither of them, nor over the living world around, has climate or external circumstances effected any serious changes...“ KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, s. 95.

a bílou. Ty se poté dále rozdělily pomocí křížení mezi sebou na menší podskupiny.²²⁵ Každá z těchto odrůd má své charakteristické vlastnosti, schopnosti a specifické fyzické parametry. Odrůda černá je nejméně inteligentní, má zvláště vyvinuté některé smysly například chuť a čich a bývá velice náladová a často i krutá. Žlutá odrůda se vyznačuje především svou praktičností a úctou k pravidlům a postrádá touhu po hlubokých myšlenkách a teoriích. Nakonec jsou tu pak běloši, kteří jsou nejinteligentnější, vytrvalí, fyzicky zdatní, mají úctu k pravidlům, ale rovněž požadují osobní svobodu.²²⁶ Křížením těchto základních druhů vznikají další a ty získávají další vlastnosti, které příslušníci prvních neměli. Podle Gobineaua je prakticky veškerá lidská populace nějakým způsobem zkřížena a těchto tří základních druhů v čisté podobě již není. To nás tedy přivádí k dalšímu srovnání s Knoxem. Prvním rozdílem je vnímání počtu lidských ras. Knox již rozlišoval mnoho. Oproti tomu, jak jsem již napsal, Gobineau určoval tři hlavní. Ostatní rasy považoval za křížence těch tří původních. Dalším rozdílem v myšlení těchto dvou mužů byl pohled na permanentnost míšení. Francouz tvrdil, že smíšené odrůdy jsou stálé: „...*usoudil jsem, že neproměnnost (permanence) typů jest nade všecko popírání a tak silná, tak neochvějná, že i nejuplnějši změna prostředí nezmůže nic proti ní a že nebude porušena, když nenastane míšení jedné větve s nějakou větví druhou.*“²²⁷ Rovněž propagoval myšlenku, že křížením dvou odrůd může vzniknout podskupina s novými vlastnostmi: „...*křížení nepůsobí jenom splynutí dvou odrůd. Vymezují i tvoření nových charakterů, jež odtud se stávají nejdůležitějším stanoviskem, z něž lze pozorovati druhotné pokolení.*“²²⁸ Skotský vědec takovéto myšlenky zásadně popíral a považoval za nesprávné. Přiznával sice, že se z dvou jedinců odlišných ras může zrodit mulat, ovšem odlišit ho jako samostatnou odrůdu nebo rasu odmítal. Uvádí, že takto vzniklí jedinci se nakonec vrátí k jedné z ras svých rodičů a to podle toho, která z těch dvou ras bude silnější a získá ve společnosti převahu.²²⁹ Snad jen v přidělování vlastností a schopností určitým rasám bychom podobnosti našli. Oba autoři vyzdvihují sílu, inteligenci a schopnosti bílých ras. Naopak ty černé vnímají jako podřadné.

²²⁵ GOBINEAU, s. 120.

²²⁶ Tamtéž, s. 159–161.

²²⁷ Tamtéž, s. 110.

²²⁸ Tamtéž, s. 122.

²²⁹ KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, s. 72.

7.4. Srovnání díla Roberta Knoxe a Benjamin Disraeliho

Nyní bych rád nastínil názory a rasovou teorii, s níž přišel Benjamin Disraeli, a poté se pokusím o porovnání myšlenek britského ministerského předsedy s teoriemi Roberta Knoxe. Disraeliho předci byli Židé a on sám přijal křest až ve svých dvanácti letech. Důvod této náboženské konverze je jasný, Židé byli v té době diskriminováni a například do poslaneckého křesla by jak Žid usednout nemohl.²³⁰ To však neznamenalo, že by na svůj původ zapomněl, či se k němu nehlásil. Bylo to právě naopak: „*Vyrovnal se s tím, co bylo bráno jako stigma tím, že otevřeně přiznával svůj židovský původ. Sir Isaiah Berlin poznamenal, že se „neustále chlubil svým židovským původem...a to navzdory svému excentrickému, ale upřímnému křesťanství.*“²³¹ Svým židovským původem se netajil ani po vstupu do parlamentu a přesto, že byl členem Toriů, zasazoval se o rozšíření práv pro anglické Židy: „*Gladstone uvedl, že co se Židovství týče, byl Disraeli „spíše fanatický, než racionální...Pamatuji si, že jsem jednou seděl vedle Johna Russella, když měl D. proslov na téma židovské emancipace. „Podívejte se na něj“, řekl J. R., „jak mužně se drží svých názorů, přestože ví, že každé jeho slovo je hořké a jedovaté pro každého muže kolem“.*“²³² Obhajobou Židů a jejich rasové nadřazenosti se zabýval také ve svých knihách. Disraeli nepsal odbornou literaturu, nýbrž beletrii. Nebyl to vědec, ale popularizátor. Hrdiny jeho knih byli Židé a právě skrze tyto hrdiny předkládal veřejnosti své myšlenky. Jeho nejznámějším literárním počinem zabývajícím se nadřazeností Židovské rasy je takzvaná „politická trilogie“, která vyšla ve čtyřicátých letech 19. století. Do ní se řadí tyto knihy: *Coningsby; or The New Generation*, *Sybil; or The Two Nations* a *Tancred*;

²³⁰ SCHWELLER, Russell, "Mosaic Arabs": *Jews and Gentlemen in Disraeli's Young England Trilogy*, In: *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies* 24, 2006, 2, s. 56.

²³¹ „*He had chosen to cope with what was generally regarded as a stigma by openly admitting that he was of Jewish birth. Sir Isaiah Berlin notices that „he boasted of his Jewish origins almost too insistently, ... and this despite his eccentric but genuine Christianity.*“ GILAM, Abraham, *Anglo-Jewish Attitudes toward Benjamin Disraeli during the Era of Emancipation*, In: *Jewish Social Studies* 42, 1980, 3/4, s. 313–314.

²³² „*Gladstone stated that on the Jewish subject Disraeli was „much more than rational, he was fanatical. . . I remember once sitting next to John Russell when D. was making a speech on Jewish emancipation. „Look at him“, said J.R., „how manfully he sticks to it, tho' he knows that every word he is saying is gall and wormwood to every man who sits around and behind him“.*“ Tamtž, s. 314.

or The New Crusade.²³³ Jaký tedy byl Disraeliho pohled na Židy? Jaké schopnosti a vlastnosti jim přisuzoval? Jak je vnímal ve srovnání s jinými rasami?

Dalo by se říci, že Disraeli obrací všechny předsudky a stereotypy o Židech. V jeho myšlenkách jsou to Židé, kteří jako rasa vyčnívají nad ostatní.²³⁴ Než však pohovořím konkrétněji o jeho myšlenkách, chtěl bych položit otázku, proč Disraeli tak vehementně vystupoval na obranu Židů, proč je vnímal jako privilegovanou rasu. Bylo to jeho niterné přesvědčení, nebo jen způsob jak obhájit svůj židovský původ a vyrovnat se s pocitem méněcennosti? U mnoha autorů převládá přesvědčení, že se jednalo o jakýsi kalkul: „*Disraeli si uvědomoval, že mu jeho židovský původ bude vmeten do obličeje, ať už ho bude skrývat či nikoli. Byl by na tom lépe, pokud ho otevřeně přizná a tím si zajistí alespoň respekt liberálně smýšlejících lidí, než kdyby přijal tradiční židovský asimilační přístup hanby, pohrdání a přetvářky.*“²³⁵ Nadia Valman na toto téma píše: „...byla to část strategie, pomocí které byl Disraeli, v jeho první dekádě členství v parlamentu, schopný předefinovat význam svého židovského původu.“²³⁶ Této myšlence také nahrává to, že Disraeli přirovnával Židy k Anglické aristokracii. Chtěl tedy pravděpodobně tímto způsobem smazat předsudky spojené s jeho Židovstvím.²³⁷

Jak jsem již napsal, Disraeli prosazoval myšlenku rasové nadřazenosti Židů. Židovskou rasu zahrnoval Disraeli do asijských ras, které spadají do kategorie kavkazské rasy. Židé podle něj formovali a spoluvytvářeli evropskou společnost, kulturu i zákony. Russell Schweller cituje z Disraeliho knihy *Coningsby; or The New Generation*: „...v tento moment, navzdory staletím degradace Židé mají obrovský vliv na události v Evropě; nemluvím o jejich zákonech, které stále posloucháte; o jejich literatuře, kterou je nasycena vaše mysl; ale o živoucím hebrejském intelektu.“²³⁸ V té samé knize Disraeliho postavy hovoří o dalším vlivu Židů na kulturu a politiku Evropy. Disraeli píše o tom, že to byli Židé,

²³³ VALMAN, Nadia, *Muscular Jews: Young England, Gender and Jewishness in Disraeli's "Political Trilogy"*, In: *Jewish History* 10, 1996, 2, s. 57.

²³⁴ SCHWELLER, s. 58.

²³⁵ „Disraeli realized that his Jewishness would be thrown in his face in public whether he concealed it or not. He would be far better off accepting it openly, and thus at least secure the respect of liberal-minded people, than adopt the traditional Jewish assimilationist attitude of shame, disdain and pretense.“ GILAM, s. 314.

²³⁶ „...it was part of a series of strategies through which Disraeli, in his first decade as a Member of Parliament, was able to redefine the significance of his own Jewish birth.“ VALMAN, s. 63.

²³⁷ SCHWELLER, s. 59.

²³⁸ „...in thi moment, in spite of centuries...of degradation, the Jewish mind exercise a vast influence on the affairs of Europe; I speke not of their laws, which you still obey; of their literature, with which your mind are saturated; but of the living Hebrew intellect.“ Tamtéž, s. 56–57.

kteří byli těmi nejvýznačnějšími profesory na Universitě v Heidelbergu, rovněž založení Jezuitského řádu bylo zásluhou Židů a Židé se uplatnili i v politice a diplomacii mnoha států.²³⁹ Dalším atributem, který měli Židé, byla jejich rasová čistota. Příslušníci jiných Kavkazských ras míšením prošli, ovšem Židé nikoli.²⁴⁰ Ve svém líčení Židů, jako rasy, která ovlivnila Evropské myšlení, dochází Disraeli až k tomu, že Židé jsou v pozadí všech významných událostí. Je paradoxní, že obhájce práv Židů píše o tomtéž, co o několik desítek let později bylo právě proti židům použito.²⁴¹

Mezi Židovskou rasou samotnou pak Disraeli dal výsadní postavení sefarským Židům. Toto označení se používá pro Židy z Pyrenejského poloostrova. To, že je Disraeli vyzdvihl nad ostatní členy Židovské rasy, nebylo nic nového. Mýtus o nadřazenosti sefarských Židů vznikl již ve středověku: „*Jádrem mýtu, který po staletí zůstal více méně stejný, byla myšlenka, že Židé z Iberské poloostrova jsou odlišní od ostatních Židů, že jim jsou nadřazeni svojí kulturou, vzděláním, bohatstvím, původem, chováním či dokonce krví.*“²⁴² Disraeli sám se považoval za potomka těchto Židů, jelikož část jeho rodiny pocházela ze Španělska či Portugalska. Ta odešla do Itálie někdy na konci 15. století a odtud se pak v polovině 18. století dostala do Británie.²⁴³

Jak však o Disraeliho práci smýšlel Robert Knox a jaké byly rozdíly v myšlení obou mužů? Na první část otázky nejlépe odpovídá sám Knox v knize *The Races of Man: a Philosophical Enquiry*: „*Láska k vědecké pravdě mi zakazuje vyvracet Disraeliho romantické představy; je dostatečné pozorovat seznam jmen významných lidí, kterým přiřkl židovský původ. V jejich vzhladu jsem neshledal ani jeden rys typický pro Židy; tudíž to nejsou Židé ani nejsou židovského původu.*“²⁴⁴ Z těchto Knoxových slov jasně vyplývá, že Disraeli pro něj nebyl člověkem, jehož dílem či myšlenkami by bylo nutné se do hloubky zabývat. Vnímá ho jako romantického spisovatele, ale nikoli vědce. Pokud bychom chtěli srovnat názory obou mužů na Židovskou rasu, zjistíme, že jsou naprosto odlišné. Knoxova představa o Židech, jak jsem již krátce uvedl v kapitole věnované knize *The*

²³⁹ Tamtéž, s. 57.

²⁴⁰ VALMAN, s. 62–63.

²⁴¹ SCHWELLER, s. 60.

²⁴² „*The core of the myth, which remained more or less constant over the centuries despite changes in its external details, was the belief that Jews from the Iberian peninsula were different in kind from other Jews, that they were superior by virtue of their culture, learning, wealth, descent, manners, or, indeed, even blood.*“ ENDELMAN, Todd, M., *Benjamin Disraeli and the Myth of Sephardi Superiority*, In: *Jewish History* 10, 1996, 2, s. 22.

²⁴³ Tamtéž, s. 22–23.

²⁴⁴ KNOX, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, s. 208.

Races of Man: a Philosophical Enquiry, je velice stereotypní. Disraeli naopak vidí Židy jako rasu těch nejvyšších kvalit a schopností. Abych tento rozpor názorně ukázal, budu citovat další pasáž Knoxovi knihy, kde se zmiňuje o Disraeliho díle: „...*Židé jako rasa nemají hudební sluch, žádnou lásku k vědě či literatuře; nic nevynalezli, neusilují o žádný výzkum; „Coningsbyho“ teorie není pouze mýtem používaným Židy, ale je neprosto vyvrácen historií.*“²⁴⁵ Přestože u Disraeliho a Knoxe nenalezneme mnoho stejných myšlenek, můžeme si povšimnout alespoň podobného způsobu uvažování. Již mnohokrát byly v odborné literatuře srovnány dva slavné výroky těchto autorů. V Disraeliho knize *Tancred; or The New Crusade* se mimo jiné píše: „*Rasa je vše; není zde žádná jiná pravda.*“²⁴⁶ Vskutku, tato Disraeliho věta je velice podobné té, kterou napsal Knox: „*Rasa je vše na světě: literatura, věda, umění - Civilizace na ní závisí.*“²⁴⁷ Rovněž pasáž z Disraeliho knihy *Endymion*, kterou cituje Schweller, by jistě mohla být použita i Knoxově díle: „*Jazyk a náboženství nedělají rasu, jen jedna věc jí dělá, a to je krev.*“²⁴⁸ Ovšem kromě těchto podobností ve způsobu myšlení jsou názory těchto dvou autorů naprosto rozdílné.

8. Poslední léta Knoxova života

Roku 1853 Royal Free School of Medicine nabídla Knoxovi možnost stát se profesorem anatomie. Tato škola byla přidružená k The Royal Free Hospital a tyto dvě instituce byly založeny Williamem Marsdenem. Otevření školy bylo plánované na 1. říjen 1853: „...*mezi inzeráty na lékařské školy se objevil sylabus pro podzimní semestr na lékařskou a chirurgickou školu Royal Free Hospital. Měla zde být vyučována anatomie, fyziologie, chemie, zákony a praxe medicíny, chirurgie forenzní medicína a lékařství. Přednášky z deskriptivní a chirurgické anatomie by byly vyučovány dr. Robertem Knoxem...*“²⁴⁹ Bohužel pro Knoxe, stále platilo nařízení z roku 1847, díky kterému byly všechny jeho certifikáty pro studenty neplatné, a tak z jeho účasti na tomto projektu muselo sejít.

Nemožnost vrátit se ke svému povolání, to musela být pro Knoxe velká rána,

²⁴⁵ Tamtéž, s. 194–195.

²⁴⁶ SCHWELLER, s. 55.

²⁴⁷ „*Race is everything: literature, science, art – in the world, civilization, depends on it.*“ KNOX Robert, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, Londýn 1862, s. V.

²⁴⁸²⁴⁸ „*Language and religion do not make a race, there is only one thing that makes a race, and that is blood.*“ SCHWELLER, s. 59.

²⁴⁹ „...*among the Medical School Advertisements, appeared the syllabus for the autumn session of the Royal Free Hospital Medical and Surgical School. There were to be lectures in Anatomy and Physiology, Chemistry, Principles and Practice of Medicine, Surgery, Forensic Medicine, and Materia Medica. The lectures in Descriptive and Surgical Anatomy would be given by Dr Robert Knox...*“ RAE, s. 153.

ovšem nemělo zůstat jen u profesního neštěstí. Jak výstižně píše ve své knize Rae: „*Jak se zdá, u Knoxe osobní tragédie vždy následovala tu profesní.*“²⁵⁰ V roce 1854 totiž zemřel Knoxův syn Robert: „*Byla to velká rána pro otce, ze které se nemohl vzpamatovat několik měsíců. Ten mladý muž byl Knoxovi nesmírně podobný ve vzhledu i chování a slibný, co se týče schopností a úsudku.*“²⁵¹ Roku 1857 byl Robert Knox jmenován patologem v nemocnici a provozoval i soukromou praxi. Zemřel po krátké nemoci 20. prosince 1862.

9. Závěr

Robert Knox byl velice zajímavou osobou v lidských dějinách. Od svého mládí prokazoval mezi vrstevníky svou výjimečnost. Již na střední a vysoké škole byl oceňován za své práce. Právě škola, respektive učitelé v ní, Knoxe nesmírně ovlivnili. Měl to štěstí, že se za svých studií většinou setkával s inspirativními lidmi. K profesi anatoma mu jistě pomohlo i to, že se narodil v Edinburghu, který byl v té době proslulý svou lékařskou fakultou. Prvním z důležitých učitelů, kteří ovlivnili jeho život, byl John Barclay. Tento učitel dokázal probudit v mladém Knoxovi nadšení pro anatomii. Je pravděpodobné, že právě setkání s touto osobností utvářely Knoxe i jako pedagoga. Spojil se v něm příklad učitelů z mládí s přirozeným talentem a nákloností k jeho studentům. Své první lékařské zkušenosti získal Robert Knox při ošetřování zraněných po bitvě u Waterloo. Velice důležitou zkušeností, co se týká lékařské praxe i jeho pozdějších rasových teorií byla nepochybně Knoxova cesta do jižní Afriky. V Kapské kolonii měl velkou možnost prozkoumat tamní živočichy, ale i domorodé obyvatelstvo. Nicméně nejdůležitější zkušeností byl jeho studijní pobyt v Paříži a jeho setkání s Georgesem Cuvierem a Geoffroyem Saint-Hilairem. Když Knox dorazil v roce 1821 do Francie, byli tito dva vědci uznávanými odborníky. Myšlenky Georgese Cuviera a Geoffroyho Saint-Hilaira byly pro Knoxovu další práci nesmírně důležité. Byla to především transcendentální anatomie, jejíž byl Saint-Hilaire významným představitelem, která ho ovlivnila. Zapůsobilo na něj i prostředí tehdejší Paříže a tamní způsob výuky anatomie.

Po svém návratu do rodného Edinburghu začal Knox publikovat vědecké články a v roce 1824 započal s přípravami na vytvoření muzea komparativní anatomie. Při této snaze se nepochybně projevil vliv Cuviera, který v Paříži takové muzeum vytvořil. Rovněž začal vyučovat ve škole svého někdejšího učitele Johna Barclaye. Veden příkladem

²⁵⁰RAE, s. 154.

²⁵¹LONSDALE, s. 355.

dobrych učitelů ze svého mládí se stal u svých žáků velice oblíbeným a jeho přednášky byly nejnavštěvovanější v Edinburghu. První komplikace v Knoxevě kariéře přišla v roce 1828, kdy došlo k takzvané aféře s Burkem a Harem. Tito dva muži prodávali Knoxovi mrtvá těla lidí, které zavraždil. Ač Robert Knox nevěděl o tom, že lidská těla, která od nich pořídil pro své kurzy anatomie, zemřela násilnou smrtí, snesl se na něj hněv veřejnosti. Nic na tom nezměnilo ani to, že ho soud shledal nevinným. Pro Knoxe bylo rovněž nešťastné, že se často pouštěl do sporů se svými kolegy. Tyto spory mohly za to, že v roce 1831 musel odejít z muzea, které před několika lety založil. Rovněž přispěly i k tomu, že když usiloval o několik akademických pozic, tak neuspěl. Díky těmto událostem a velkému úbytku studentů medicíny v Edinburghu se Knox rozhodl pro pořádání veřejných přednášek na téma lidských ras, které shrnul v díle *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*. V této knize přišel Knox s několika originálními myšlenkami. Důležitá byla myšlenka, že lidé se nemohou fyzicky změnit působením podnebí. Tato myšlenka se prolíná celým dílem a Knox se nebojí kritizovat své předchůdce, kteří měli opačný názor jako například Blumenbach. Robert Knox rozdělil lidstvo do mnoha ras a každá z nich má své vrozené kvality. Další myšlenka, která byla odlišná od většiny jeho současníků, byl pohled na míšení jednotlivých ras. Knox říká, že míšením nemůže vzniknout nová rasa.

Pokud srovnáme dílo Roberta Knoxe a Arthura Gobineaua, nalezneme mezi nimi velké rozdíly. Gobineau byl na rozdíl od Knoxe monogenistou a tvrdil, že se původní adamitské pokolení rozdělilo na tři rasy – černou, žlutou a bílou. Z těchto tří ras můžou míšením vzniknout další. To byla myšlenka pro Knoxe nepřijatelná. Gobineau se rovněž domníval, že k rozdělení původní adamitské rasy došlo v důsledku působení přírodních sil. To byla další věc, kterou Knox odmítal. Shodný názor mezi těmito dvěma autory bychom našli v tom, že oba vyzdvihovali mentální schopnosti a fyzickou sílu ras se světlou barvou pleti. Naopak černé rasy vnímali jako podřadné.

Při pohledu na knihy Benjamina Disraeliho nalezneme ještě větší rozdíly než u Gobineaua. Disraeli byl židovského původu a vyzdvihoval právě tuto rasu, jako nejdokonalejší. Podle něj nebylo v Evropě kulturní hnutí či vědecká oblast, kterou by Židé neovlivnili. Podle Disraeliho položili Židé základy evropské kultury. Prosazoval také myšlenku, že Židé jsou těmi, kteří stojí v pozadí událostí a tahají za nitky. Knoxův názor na tuto rasu byl zcela opačný. Viděl Židy jako rasu, která je líná pracovat, nemá touhu vytvářet kulturu ani se zabývat veřejným životem. Ani Disraeliho nebral vážně a ve svém

díle se k němu vyjadřuje spíše pohrdavě.

10. Summary

This bachelor thesis is describing life a racial theory of Scottish anatomist Robert Knox and finding out which people and events in his life affected him.

Robert Knox was born in 1791 in Edinburgh. In that time there was the biggest Medical Faculty in the Great Britain. Knox graduated in 1814. In the year of 1820 he was send to South Africa as military surgeon. He was able to study local people, and also local flora and fauna. Very important for his career was a study visit of Paris. Robert Knox met there Georges Cuvier and Geoffroy Saint-Hilaire. This two man affected his thinking, particulary Saint-Hilaire and his view of Transcendental anatomy. Rober Knox was back in Edinburgh in 1822, and he established museum of comparative anatomy there. He was also very successful as a teacher, and his class was the biggest in Edinburgh. In the year of 1828 his reputation was affected by Burke and Hare affair. Due to lack of students and conflicts with his colleagues, Rober Knox had to started public lectures. In 1852 he published his book *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*. In this book he divided humans into several races and each of them had unique skills. If we compare Knoxs work with work of Arthur Gobineau we find out that he had different opinion on origin of humans, and also on crossbreeding of races. Robert Knoxs opinion was also different from the view of Benjamin Disraeli. Disraeli considered Jewish race as a leading force of cultural and scientific progress. On the other hand Robert Knox percevied Jews as a race which invented nothing.

11. Seznam použité literatury

- BATES, A., W., *The Anatomy of Robert Knox: Murder, Mad Science and Medical Regulation in Nineteenth-Century Edinburgh*, Eastbourne: Sussex Academic Press 2010.
- BLAIR, J., S., G., *Medicine in Edinburgh in the 19th century*, In: *Vox Sanguinis* 87, 2004, 2, s. 79–80.
- BUDIL, Ivo, T., *Úsvit rasismu*, Praha 2013.
- BUDIL, Ivo, T., *Jitro Árijců: Život a dílo Arthura Gobieaua, zakladatele árijské ideologie*, Praha 2006.
- BUDIL, Ivo, T., *Zrození moderní rasové teorie: Život a dílo Victora Courteta*, Brno 2005.
- BUDIL, Ivo, T., *Transcendental Anatomy and Racialization of Jew*, In: *Faces of Hatred - Contemporary Antisemitism in its Historical Context*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2012, s. 59–82.
- BUDIL, Ivo, *Robert Knox: Racial Imagination, Transcendental Anatomy and Western Colonial Expansion*, In: *Acta Fakulty filozofické Západočeské university v Plzni*, 2013, 2, s. 14–36.
- CHEUNG, Tobias, *The Hidden Order of Preformation: Plans, Functions, and Hierarchies in the Organic Systems of Louis Bourguet, Charles Bonnet and Georges Cuvier* In: *Early Science & Medicine* 11, 2006, 1, s. 39–40.
- COLLINSON, Susan, *Robert Knox anatomy of race*, In: *History Today* 40, 2008, 12, s. 44–49.
- CROSLAND, *The French Academy of Sciences As a Patron of the Medical Sciences in the Early Nineteenth Century*, In: *Annals of Science* 66, 2009, 2, s. 247–265.
- ENDELMAN, Todd, M., *Benjamin Disraeli and the Myth of Sephardi Superiority*, In: *Jewish History* 10, 1996, 2, s. 21–35.
- FURET, François, *Francouzská revoluce díl 2.*, Praha 2007.
- GILAM, Abraham, *Anglo-Jewish Attitudes toward Benjamin Disraeli during the Era of Emancipation*, In: *Jewish Social Studies* 42, 1980, 3/4, s. 313–322.
- GOBINEAU, Arthur, *O nerovnosti lidských plemen*, Praha 1942.
- HOSKINS, Stephen, *Who was... Georges Cuvier?*, In: *Biologist* 53, 2009, 3, s. 470–471.
- HULEC, Otakar, *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 1997.

- JACKSON, William, *The collector will call': controlling philanthropy through the annual reports of the Royal Infirmary of Edinburgh, 1837–1856*, In: *Accounting History Review* 22, 2012, 1, s. 47–72.
- JOHNSON, A., *My friend Dr Knox: A pupil writes about the anatomist*, In: *Surgeon* 3, 2005, 6, s. 407–410.
- JOHNSON, Paul, *Zrození moderní doby: Devatenácté století*, Praha 1998.
- KAUFMAN, M., H., *John Barclay (1758-1826) Extra-mural teacher of anatomy in Edinburgh: Honorary Fellow of the Royal College of Surgeons of Edinburgh*, In: *Surgeon* 4, 2006, 2, s. 93–100.
- KNOX, Robert, *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, London: Henry Renshaw 1862.
- KNOX, Robert, *Geat Artists and Great Anatomists*, London 1852.
- LONSDALE Henry, *A Sketch of the Life and Writings of Robert Knox the Anatomist*, London: Macmillian 1870.
- MACLAREN, I., *Robert Knox MD, FRCSEd, FRSEd 1791-1862: The first Conservator of the College Museum*, In: *Journal of the Royal College of Surgeons of Edinburgh* 45, 2000, 6, s. 492–497.
- PANCHEN, Alex, *Etienne Geoffroy St.-Hilaire: father of 'evo-devo'?*, In: *Evolution & Development* 3, 2001, 1, s. 41.
- RAE, Isobel, *Knox the Anatomist*, Edinburgh and London: Oliver and Boyd 1964.
- REHBOCK, Philip, *Transcendental anatomy*, In: *Romanticism and the sciences*, Cambridge 1990, s. 144–159.
- SARTORI, Eric, *Velikáni francouzské vědy*, Praha 2005.
- SERA-SHRIAR, Efram, *Ethnology in the metropole: Robert Knox, Robert Gordon Latham and local sites of observational training*, In: *Studies in History & Philosophy of Biological & Biomedical Sciences* 42, 2011, 4, s. 486–496.
- SCHOLTZ, Natalie, *Past and Pathos: Symbolic Practices of Reconciliation during the French Restoration*, In: *History & Memory* 22, 2010, 1, s. 48–80.
- SVOBODA, Jiří, SVOBODA, Miloslav, *Pět století bojů o Jižní Afriku*, Praha 1962.
- SCHWELLER, Russell, *"Mosaic Arabs": Jews and Gentlemen in Disraeli's Young England Trilogy*, In: *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies* 24, 2006, 2, s. 55–69.

THEAL George McCall, *History of South Africa from 1795 to 1872 vol. 1*, London 1915.

THOMPSON, Leonard, *A History of South Africa*, New York 1995.

TUDESQ, André-Jean, *Francie romantická a buržoazní*, In: DUBY, Georges, *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003, s. 454–470.

VALMAN, Nadia, *Muscular Jews: Young England, Gender and Jewishness in Disraeli's "Political Trilogy"*, In: *Jewish History* 10, 1996, 2, s. 57–88.